

**Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze
Ústav českého jazyka a teorie komunikace**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Skružná

**Jazyk a styl čechoamerických periodik
Language and Style of Czech-American Periodicals**

Praha 2010

Mgr. Alena A. Fidlerová, Ph.D.

Poděkování

Poděkovat bych chtěla především vedoucí své práce Mgr. Aleně. A. Fidlerové Ph.D., za její trpělivost, mnoho cenných rad, připomínek a odborné vedení.

Nesmím opomenout veliký dík pracovníkům Náprstkova muzea, především vedoucí knihovny PhDr. Mileně Secké, Csc., a knihovnici PhDr. Haně Popelové, Csc., dále doktoru Davidovi Z. Chroustovi, Ph.D., za vstřícnost, velikou ochotu a pomoc při shánění materiálu. Bez jejich pomoci by tato práce nemohla vzniknout.

V neposlední řadě pak patří dík mým kolegům Mgr. Ondřeji Dufkovi, Bc. Jakubovi Jehličkovi, Bc. Simoně Fisherové a Mgr. Janě Nešněrové za jejich podporu.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne

Lucie Skružná

Anotace:

Práce si klade za cíl představit imigraci Čechů na území Spojených států, jejich kulturní a především literární a žurnalistickou činnost, první čechoamerická periodika a jejich redaktory.

V druhé části se pak práce zaměřuje na popis těchto periodik, konkrétně týdeníků *Národní Noviny* a *Slávie*, a to jak formální, tak obsahový. Na závěr je provedena analýza rubriky inzerce. Analýza se týká stránky hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální. Představuje základní rysy jazyka v těchto rovinách a jejich vývoj od roku 1860 do roku 1894.

Klíčová slova:

Čechoamerická periodika, *Národní Noviny*, *Slávie*, česká imigrace do USA

Annotation:

The aim of this work is to introduce the immigration of Czech people to the USA and their cultural and especially literary and journalistic activities, the first Czech-American periodicals and their editors. The second part of this work deals with the description of these periodicals, namely with both content and formal description of the weekly periodicals *Národní Noviny* and *Slávie*. The last part of the work brings the analysis of the advertising section. Graphyc, morphology and lexicon are analysed. Based on this analysis, main characteristics of the language levels mentioned and their changes between 1860 and 1894 are given.

Key words:

Czech-American periodicals, *Národní Noviny*, *Slávie*, Czech immigration to the USA.

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Čeští přistěhovalci v Americe	10
2.1 Venkovské a městské komunity.....	12
2.2 Kultura v českých centrech v Americe.....	14
2.3 Chicagské centrum	17
2.4 Beletristická tvorba Čechů v Americe.....	19
3 Čechoamerická žurnalistika a první čechoamerická periodika.....	23
3.1 Redaktoři prvních periodik.....	26
4 Obsahová stránka analyzovaných periodik.....	28
4.1 Národní Noviny	29
4.2 Slávie	29
5 Analyzovaná periodika – formální charakteristika.....	31
5.1 Rubrika inzerce, popis a obsah.....	32
5.2 Hláskosloví a grafická podoba	33
5.3 Tvarosloví.....	35
5.4 Slovní zásoba, slovtvorba a vliv angličtiny.....	39
6 Závěr.....	43
7 Seznam použité literatury.....	45
7.1 Prameny	45
7.2 Sekundární literatura.....	46
8 Obrazová příloha.....	48

1 Úvod

Pod pojmem čechoamerická periodika chápeme časopisy a noviny psané česky a vydávané Čechy na území Spojených států. Pokusíme se o analýzu a jazykový popis prvních titulů, které se v Americe v českojazyčné komunitě objevily – *Slávie* a *Národních Novin*.

České noviny vycházející v Americe představují poměrně neprobádané území a tím i jistý dluh výzkumu vývoje českého jazyka. Od poloviny 17. století odcházelo do Ameriky velké množství Čechů a od 60. let století 19. zde vycházelo přes 500 titulů takových novin a časopisů (Jaklová, 2006, s. 63). Přes tuto poměrně bohatou základnu je prací, které by se na tento kulturní fenomén a jeho odkaz v některém aspektu soustředily, poměrně málo. Pokud je nám známo, tiskovinami vydávanými v USA českými přistěhovalci se u nás v současné době podrobněji zabývá pouze Alena Jaklová z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Její studie *Čechoamerická periodika 19. století*, *První čechoamerická periodika, jejich jazyk a styl I.—II. a Čechoamerická periodika 19. a 20. století*¹ mají ale poněkud širší badatelský cíl než předkládaná práce, která se, na rozdíl od Jaklové, omezuje na první periodika s časovým horizontem roku 1900. Přesto jsou i pro nás citované práce Jaklové cenné v teoretickém podkladě a monografii *Čechoamerická periodika 19. století* považujeme v tomto směru za základní. V teoretické části práce budeme tedy vycházet především z ní.

Dalšími významnými badateli, na které také sama Jaklová navazuje, jsou Karel Kučera se stěžejní prací *Český jazyk v USA*² a Tomáš Čapek s monografií *50 let českého tisku v Americe*³ z roku 1911. Čapek průkopnický popsal první periodika a jejich autory, další badatelé z něj proto víceméně vycházejí. Jeho práci, ač by mohla být pro svůj rok vydání považována již za zastaralou, lze pro podchycení zkoumaného prostoru považovat stále za základní.

Monografie Karla Kučery (Kučera, 1990) se věnuje především vývoji českého jazyka v anglofonním prostředí. Emigraci a život Čechů v Americe rozebírá jen v nejnútnejším měřítku jako podklad své práce. V souvislosti s tématem naší práce je však nutno konstatovat, že těžištěm je pro Kučeru americká čeština 20. století. Ačkoliv i k předchozímu vývoji přináší řadu v literatuře přebíraných postřehů, nemohou jeho analýzy posloužit naší práci ani jako materiál ke komparaci, neboť zcela přesahují její časový rozsah. Z metodologického hlediska

¹ JAKLOVÁ, A.: *Čechoamerická periodika 19. století*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006.

JAKLOVÁ, A.: *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*, Praha: Academia, 2010.

JAKLOVÁ, A.: *První čechoamerická periodika, jejich jazyk a styl I.*, *Naše řeč*, č. 84, 2001, s. 245-252.

JAKLOVÁ, A.: *První čechoamerická periodika, jejich jazyk a styl II.*, *Naše řeč*, č. 85, 2001, s. 1-10.

² KUČERA, K.: *Český jazyk v USA*, Praha: Univerzita Karlova, 1990.

³ ČAPEK, T.: *50 let českého tisku v Americe*, New York: Bank of Europe, 1911.

však Kučerovu práci nelze opominout a stává se ve své podstatě jedním z nosných pilířů předkládané práce.

Popisy krajanských komunit, počátku osidlování amerického venkova Čechy a jejich kultury jsou u Kučery a Jaklové vesměs přebírány z první publikace na toto téma, již zmiňované monografie Tomáše Čapka. Tuto návaznost autorů způsobuje absence širšího teoretického podkladu a značná neprobádanost tématu. Z pochopitelných důvodů – rozsah a cíl práce – nebudeme v nastíněném prostoru dosavadní badatelské činnosti výjimkou a jako základ naší práce použijeme monografii A. Jaklové.

Vlastní práce je rozdělena z praktických důvodů na dvě základní části a závěr. V první z nich, teoretické, se pokusíme o co nejucelenější charakteristiku faktorů formujících českojazyčná periodika vycházející na území Spojených států během 2. poloviny 19. století. Nejprve se zaměříme na představení české emigrace do Spojených států amerických v tomto období, tedy na produktory a recipienty textů zkoumaného fenoménu. Nedílnou částí práce bude přiblížit čtenáři život Čechů žijících na území Spojených států, jejich kulturu a literární tvorbu, jejichž integrální součástí zkoumaná periodika byla. Budeme se tedy zabývat klasifikací emigrace Čechů do Ameriky, jejich osadami, kulturní a společenskou činností těchto osad a městských center. Podíváme se také na vývoj českého jazyka v americkém prostředí v druhé polovině 19. století, jehož podchycení je nutným předpokladem pro jazykovou analýzu čechoamerických periodik. V druhé části se pak budeme věnovat konkrétním prvním čechoamerickým periodikům a nastíníme jejich jazykovou a stylovou analýzu.

Praktická část se pak bude skládat z vlastního výzkumu založeného na materiálech ze sbírky Náprstkova muzea v Praze⁴. Protože se v případě předkládané práce jedná pouze o sondu, byl vzorek analyzovaných textů omezen na rubriku inzerce. K její volbě došlo z praktického důvodu – z hlediska výše vytčených hranic práce nenabízejí noviny žádný ucelenější vzorek textů. Jak ukáže kapitola Čechoamerická žurnalistika a první periodika, rozmanitost typů textů, které tyto tiskoviny skýtají, je značná. Inzerce však v této nejednotnosti představuje pomyslný ostrov, pevný bod, od něhož je možno se odrazit – a tak činíme i my v předkládané práci. U této rubriky se totiž lze spolehnout na to, že se bude vyskytovat v každém čísle. Doufejme však, že závěry, které se podaří vyvodit, se stanou ukazatelem cesty dalšího bádání.

V rubrice inzerce budeme sledovat vývoj americké češtiny v posledních čtyřiceti letech

⁴ Podrobnější informace viz seznam pramenů v závěru práce.

19. století, a to v rovině hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální. Tento vývoj budeme konfrontovat se stavem doporučovaným soudobou českou mluvnicí a autoritativními slovníky (viz kapitola 5).

Pro ilustraci některých jevů přikládáme obrazovou přílohu. Fotografie zachycují exempláře ze sbírky Náprstkova muzea a vznikly díky ochotě tamějších pracovníků.

Při citaci v práci užíváme při prvním výskytu plného zápisu v poznámce pod čarou. V dalších případech pak zkráceného zápisu přímo v textu.

2 Čeští přistěhovalci v Americe

Migrace Čechů do Spojených států probíhala již od 16. století. Lze ji rozdělit do několika vln, a to buď podle charakteru důvodu k odchodu, nebo podle doby odchodu. Pro naši práci použijeme klasifikaci Jaroslava Vaculíka,⁵ který odchody do Států rozdělil právě podle důvodu odchodu na emigrace *náboženské* (po roce 1548, po roce 1620 a ve 40. letech 18. století); *ekonomické* (19. století a první polovina 20. století) a migraci z důvodů *politických*, jejíž vlny jsou charakteristické především pro 20. století.

Periodizací českého vystěhovalectví do USA se podrobně zabýval Leoš Šatava.⁶ Ten uvádí, že přesný počet Čechů, kteří odešli na území Ameriky, určit nelze, a to proto, že odcházeli z různých míst, různými způsoby apod. Šatavova monografie uvádí k daným obdobím alespoň orientační čísla. Zmiňme tedy ta období, která se přímo týkají naší práce:

1. období od roku 1848 do roku 1879: cca 100 000 osob

ročně se jednalo o zhruba 1 000–7 000 osob;

2. období od poč. 80. let do roku 1900: cca 115 000 osob

3 000–12 000 osob za rok.

Migrace pak pokračovala ještě v pěti dalších vlnách, které jsou již mimo časový horizont této práce. Celkový počet odchodících z Čech do USA za 150 let trvání migrace se odhaduje na 450 000 až 500 000 lidí. Jiný zdroj, Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups,⁷ která mapuje období 1850-1950, uvádí celkem 393 430 osob.

V této práci nás nejvíce zajímá emigrace v letech 1850-1900. V ekonomicky motivovaných migračních vlnách odcházeli do mnoha zemí Evropy především Češi v produktivním věku. Jejich cílem bylo vlastní Rakousko, zde především Vídeň, Německo, Vestfálsko, Uhry, Halič, ruské Polsko, Rusko a Balkán. Země jako Francie, Anglie, USA a Kanada byly méně častou destinací.⁸

Po úpravě vystěhovaleckých předpisů v roce 1851 se začalo odcházet masově. Jen do I. světové války odešlo přes milion dvě stě tisíc lidí. Odcházeli do různých zemí (Dolní Rakousko, Německo aj.), mnoho Čechů odešlo právě do Spojených států, především kvůli zprávám o nalezištích zlata.

První český usedlík v USA byl pravděpodobně Augustin Heřman z Prahy, zeměměřič,

⁵ VACULÍK, J.: *České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha: Libri, 2009, s. 269.

⁶ ŠATAVA, L.: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 158.

⁷ THERNSTROM, S.: *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, Harvard: President and Fellows of Harvard College, 1980, s. 262.

⁸ VACULÍK, J.: *České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha: Libri, 2009, s. 269.

kupec, plantážník a zručný kreslíř, který se proslavil jako autor mapy Marylandu a Virginie. Roku 1640 připlul do Nového Amsterdamu, dnešního New Yorku (Jaklová, 2006, s. 32).

Během 17. století přišli do Ameriky také členové Tovaryšstva Ježíšova, vyslaní jako misionáři. Jednalo se o duchovní i laické bratry, řemeslníky. Pro oblast, do níž přijeli, znamenali zpravidla veliký přínos (Jaklová, 2006, s. 32). V pol. 18. stol. pak do USA dorazila první významná přistěhovalecká vlna – Moravští bratři, kteří v roce 1735 přicestovali do anglické kolonie Georgia na jihu dnešních Spojených států amerických.⁹ V 19. století přišlo největší množství Čechů do Severní Ameriky. V polovině 19. století totiž došlo v Čechách v důsledku průmyslové revoluce a změn v zemědělství k výrazné sociální polarizaci. Do Ameriky tak odcházeli lidé s vidinou ekonomického zlepšení – v Americe byla k dispozici levná volná zemědělská půda a i pracovní trh nabízel více možností než ve vlasti, kde vládlo relativní přelidnění. V letech 1848-1914 pak proběhla masová emigrace Čechů do USA. Stále za hlavní příčinu platily ekonomické problémy. V 50. letech 19. století se navíc roznesly zprávy o nalezištích zlata v Kalifornii, které se pro mnohé staly mocným impulsem k odchodu. Během této velké emigrace odešlo 350 000 budoucích „krajanů“. Odchody pak v roce 1921 utlumila Amerikou zavedená kvótová opatření, během 20. století pak odešlo dalších zhruba 115 000 Čechů.

V průběhu 50.–70. let 19. století valnou většinu vystěhovalců z Habsburské monarchie do USA tvořili Češi. Emigrace byla tak mohutná a emigrantů tolik, že vznikaly plavební společnosti a společnosti pro příchozí, přes oceán jezdily pravidelné linky. V Hamburku například vycházel leták *Americký přistěhovelec* (Vaculík, 2009, s. 270), který varoval před největšími riziky, upozorňoval nově příchozí, na co si dát pozor, jak si cestu co nejlépe rozmyslet či jaký způsob cesty zvolit, včetně konkrétních možností, které poměrně podrobně popisoval. Doporučoval také mít s sebou adresy příbuzných a známých v Americe. To mohl být jeden z faktorů, který vytvářel česká centra a osady. Leták také radil, jak v Americe pořídit

⁹ Po porážce stavovského povstání r. 1620 a v následujících letech odešlo mnoho přívrženců Jednoty bratrské do exilu do Polska (Lešno), Německa (dnešní Ochranov) a později do Ameriky. Od r. 1722 našli potomci Českých bratří, pocházejících převážně z Fulneku (místa působiště J. A. Komenského), pod vedením Christiana Davida útočiště na statcích hraběte Mikuláše Zinzendorfa a založili tam spolu s jinými pietistickými skupinami obec Ochranov (Herrnhut). Z jejího náboženského ducha prosté, někdy naivní zbožnosti vyrostl vlastní životní styl, který je uschopnil k významné misijní činnosti. Den 13. 8. 1727 lze považovat za datum vzniku obnovené Jednoty bratrské (Unitatis fratrum) a Zinzendorf se stal jejím prvním biskupem. Už r. 1732 vysílají první misionáře do tzv. Západní Indie, o rok později do Grónska. V současné době jsou misijně činní obzvláště ve střední Americe, kde se mj. zasazují i za práva domorodého obyvatelstva (Salvador). První sbor obnovené Jednoty bratrské v "zemi otců" vznikl v Potštejně r. 1870. Proti "teologii rozumu" prosazují "teologii srdce" ve spojení s činorodým křesťanstvím. ŘÍČAN, R.: *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1957, s. 518.

pozemek, mnoho příchozích byli rolníci a Amerika jim umožňovala levně koupit půdu a osamostatnit se. Po příjezdu do Ameriky byl českým imigrantům v kanceláři státní správy k dispozici i český úředník, mohli si zde zakoupit jízdenku na vlak nebo směnit peníze.

Amerika byla v českém tisku prezentována jako země snadných zisků, politické a náboženské svobody a nízkých daní (Vaculík, 2009, s. 270). O prosperitu se ale musel zasadit každý zvlášť. Vláda neposkytovala žádnou pomoc, kromě pozemků. Nejlépe se uchytily mladí, silní a inteligentní lidé. Proto někteří jedinci, zvláště zruční řemeslníci, získali práci rychle a snadno, zatímco někteří měli velké obtíže (Vaculík, 2009, s. 271).

2.1 Venkovské a městské komunity

U Čechů přicházejících do Ameriky převládala z počátku individuální migrace, kterou tvořili především otcové rodin ve věku 30–44 let, dále mladí, svobodní lidé ve věku 15–29 let a ženy ve věku 15–44 let (Jaklová, 2006, s. 39). Asi 80 % těchto příchozích se usadilo na venkově a pracovalo na vlastních farmách. Od 80. let začalo převažovat usazování ve městech, přicházeli kvalifikovaní dělníci, kteří pracovali v textilním průmyslu v Chicagu, hutnictví v Clevelandu, popřípadě jejich ženy jako pomocnice v domácnosti (Vaculík, 2009, s. 271).

Prvním centrem českých osídlenců na poč. 50. let 19. století bylo město Saint Louis ve státě Missouri. Postupně pak odcházeli do dalších oblastí s volnou zemědělskou půdou do Iowy, Wisconsinu, Texasu, Minnesoty, Michiganu a Kansasu. V 70.–80. letech do Nebrasky, Severní a Jižní Dakoty, v 90. letech se masově usazovali v Oklahomě, Virginii a Kalifornii.

Městské osídlení se koncentrovalo ve velkých centrech – Chicago, New York, Cleveland a Baltimore. Ke konci 19. století bylo venkovské a městské osidlování vyrovnané co do počtu přicházejících, později začalo převažovat městské (Vaculík, 2009, s. 272).

Příslušníci první generace¹⁰ neznalí angličtiny byli pro Američany absolutními cizinci a sami se tak cítili, většinu života strávili ve zcela odlišné kultuře a život v Americe, plně

¹⁰ Příslušnost k přistěhovalecké generaci je významný faktor ovlivňující nejen jazykovou kompetenci českých mluvčích v USA. Každá generace také jinak pohlíží na uchování si zvyků a tradic, hodnot apod. Například s každou novou generací se snižuje procento aktivních uživatelů původního mateřského jazyka. První generace je jazykově a kulturně zakotvená v rodné zemi. Míra zakotvenosti závisí na věku, ve kterém odešli z rodné země. Čím vyšší je tento věk, tím větší je zakotvenost. Příslušníci první generace si přinášejí hluboký a silný vztah ke kultuře a jazyku rodné země a svým potomkům je aktivně předávají. Po roce 1918 se tento vlastenecký zápal vytrácí i v první generaci. Pro první generaci je charakteristické, že angličtinu ovládá jen v nezbytně nutné nebo téměř žádné míře. Generace druhá je jazykově zakotvená již víceméně jen v rámci rodiny nebo etnické komunity. Jejich jazyková spřízněnost s anglicky mluvícími je podstatně větší než u generace předchozí. V generaci třetí český jazyk už většinou zaniká (Kučera, 1990, s. 60).

nejrůznějších etnik, pro ně byl těžký. V reakci na tuto situaci a ve snaze uchovat si co nejvíce z dosavadního způsobu života zakládali imigranti v městech krajanské komunity, na venkově pak osady. České komunity a osady byly od jinojazyčného prostředí téměř odříznuté. V důsledku toho se první generace přistěhovalců ocitla ve svízelné situaci. Protože neovládala jazyk, uzavírala se raději do svých komunit, tím ale možnost osvojit si jazyk ještě snižovala, a tak se svými anglicky mluvícími sousedy komunikovala jen prostřednictvím svých již bilingvních dětí.

Zpočátku zůstávali čeští přistěhovalci po příjezdu do Ameriky ve východních přístavních městech, především v Baltimoru a New Yorku. Někteří odsud putovali dál do oblastí Středozápadu do Missouri, Wisconsinu. Jedním ze zamýšlených cílů byla také Kalifornie, kde byla naleziště zlata. Tam ale dojeli jen někteří.

V polovině 50. let se největším krajanským centrem pro české imigranty stalo již zmíněné město St. Louis a toto prvenství si drželo po dvacet let. Důvodem, proč Češi přicházeli zrovna sem, byl mj. také fakt, že počátkem 50. let 19. století se zde usazovali němečtí imigranti. Němčinu většina Čechů ovládala a soužití s Němci pro ně bylo ze života v habsburské monarchii přirozenější než život s anglicky mluvícími Američany. Dalším důvodem bylo dobré spojení s východem Států. V době, kdy železniční tratě ještě nebyly zcela běžné, se ze St. Louis dalo po řece Mississippi doplout do Missouri, Illinois, Wisconsinu nebo Minnesoty (Jaklová, 2006, s. 41). V St. Louis Češi také založili své první kulturní centrum. V roce 1854 zde postavili první katolický kostel, vznikla zde také Jednota československých spolků v Americe, v roce 1865 zde položili základ první sokolské čechoamerické společnosti a zde také začali vydávat první česky psané noviny (Jaklová, 2006, s. 41). Jak se však rozvíjel průmysl a obchod v přístavních městech New Yorku a Chicagu, význam St. Louis slábl. Dalšími významnými centry bylo Chicago, New York a Cleveland. Jen v prvních třech zmíněných byla usazena skoro třetina všech Čechů žijících na území Spojených Států.

Život ve městech nabízel podstatně větší možnosti k asimilaci než zemědělský venkov, přesto se i zde Češi uzavírali do vlastních komunit. Takové komunity nebyly jen výsadou Čechů, nejrůznější národnosti si vyvářely svá centra (Vaculík, 2009, s. 271). Češi byli ale v udržování vlastních zvyků a tradic houževnatější než ostatní národy (Jaklová, 2006, s. 43). Zlatá léta českého etnického života jsou mezi 90. léty století 19. a 30. léty století dvacátého.

Obyvatelé městských komunit se živili především jako dělníci nebo podomní prodejci. Situace v jednotlivých městech byla rozdílná. V Chicagu byli často zaměstnáni v

krejčovských dílnách, na jatkách, v dřevařských podnicích. V New Yorku zase v továrnách na knoflíky či jiných textilních továrnách nebo byli doutníkáři. V St. Louis se živili především jako pekaři, truhláři, tesaři, zedníci nebo také baliči doutníků (Vaculík, 2009, s. 271). V dalších generacích, po překonání jazykových bariér a sžití se s prostředím, se čeští emigranti stávali často příslušníky střední vrstvy. Byli mezi nimi majitelé hostinců, policisté či státní zaměstnanci. Postupně se jejich pozice zlepšovala, v 90. letech již byli často úspěšnými podnikateli, majiteli tiskáren, pivovarů, menších továren, notářských a pozemkových firem, českých spořitel a bank (Vaculík, 2009, s. 272).

Situace na venkově se v mnohém lišila. První vlna příchozích byla z chudých částí Čech (západ, východ a jih Čech) a přicházeli kvůli levné lesní nebo prérijní půdě. Většinou se snažili o koupi vlastní půdy, někdy ale také pracovali jako nájemní farmáři. První české farmářské osady vznikaly ve státě Wisconsin. Tam se totiž daly pěstovat stejné plodiny jako v Čechách. Během 50. let se pak Češi usazovali také v Minnesotě, Iowě, Missouri a Texasu (Jaklová, 2006, s. 42). V 70. a 80. letech, kdy došlo k definitivnímu zlomení odporu původních obyvatel na území států Nebraska, Dakoty, Pensylvánie a Oklahomy, putovali také sem (Vaculík, 2009, s. 272). Vzhledem k rozloze osidlovaných území a vzdálenostem mezi jednotlivými farmami byly kontakty mezi farmáři řídké. A to i přesto, že farmy na sobě byly často závislé, výměnný obchod byl jeden z mála způsobů jak získat plodiny, výrobky či potraviny, které farma nevyprodukovala. Lidé žili uzavřeni na svých farmách a v běžném denním životě nepotkávali nikoho jiného než příslušníky své rodiny. To vedlo ke konzervaci tradic, zvyků a jazyka. Akulturace těchto farmářů byla podstatně pomalejší než u imigrantů žijících ve městech. Z těchto důvodů se na venkově nevytvářela kulturní centra zdaleka tak hojně jako ve městech a i přesto, že nemůžeme tvrdit, že by na venkově kulturní činnost nebyla, budeme se věnovat dále jen centrům městským, která byla rozhodně stěžejnější pro vývoj české kultury a písemnictví na území Ameriky.

2.2 Kultura v českých centrech v Americe

Češi, kteří přišli do Ameriky, si uvědomovali riziko rychlého začlenění se do anglofonního prostředí, a tím jisté ztráty vlastní kultury. Snaha integrovat se, ale zároveň si zachovat české povědomí, českou kulturu a jazyk se nejčastěji projevovala zakládáním nejrůznějších spolků (Jaklová, 2006, s. 48). Jako první velký integrační spolek všech českých přistěhovalců vznikla Slovanská Lípa, založená roku 1861, která svůj název převzala od Lípy

slovanské, založené v Praze v dubnu 1848 (Jaklová, 2006, s. 49). První stálé národní spolky byly založeny ve městech Racine, St. Louis, Milwaukee a Manitowoc. Tyto spolky pořádaly nejrůznější přednášky, plesy, divadla, zakládaly české školy (Jaklová, 2006, s. 50).

Vedle velkých národních spolků vznikala spontánně celá řada spolků menších. Nejčastěji spolky čtenářské, divadelní, tělovýchovné, náboženské, ale i politické. Nejvýznamnější z nich byla bezpochyby tělocvičná jednota Sokol, založená podle českého vzoru roku 1865 v St. Louis. V životě amerických Čechů hrála důležitou roli. Její program nebyl zaměřen jen na tělocvik, ale také na vlastenecké cvičení ducha (Vaculík, 2009, s. 272).¹¹ Sokol ostatně ve Spojených státech amerických funguje dodnes.

V roce 1878 se v Chicagu konal sjezd sokolských jednot v USA. Na tomto sjezdu byla založena Národní jednota sokolská ve Spojených státech amerických. Po Slovanské Lípě to byl další pokus sjednotit všechny české emigranty v USA (Jaklová, 2006, s. 49).

Jak již bylo zmíněno, při nejrůznějších spolcích vznikaly také české školy, cílem bylo zpomalit úplnou asimilaci, tedy předávat dál český jazyk a kulturu a rozvíjet původní uměleckou tvorbu. První české školy byly založeny již ve druhé polovině 50. let 19. století, do konce 50. let jich vzniklo více než dvě stě. Děti emigrantů zpravidla navštěvovaly americké veřejné školy a vedle toho ještě české, které měly často podobu škol večerních nebo nedělních. Jejich prvotním cílem bylo děti přistěhovalců učit českému jazyku, na některých se starší imigranti mohli učit angličtině. K výuce češtiny si školy od 70. let vytvářely vlastní učebnice. Jedním z autorů byl F. B. Zdrůbek, šéfredaktor významných novin *Svornost*.

Školy měly nejrůznější charakter. Vznikaly například školy doplňkové, kde se učily české dějiny a zpěv, ale také školy náboženské, kde se vyučovala křesťanská morálka apod. (Čapek, 1926, s. 444). V období kolem přelomu století se čeština začala vyučovat i na některých univerzitách. Logicky ale postupem času a s nárůstem počtu přistěhovaleckých generací zájem o výuku češtiny v řadách českých přistěhovalců klesal (Jaklová, 2006, s. 51).

Spolkový život se během 70. a 80. let stal jedním z nejdůležitějších, charakteristických rysů života amerických Čechů. Tyto spolky měly funkci nejen integrační, ale umožňovaly i názorovou a ideovou diferenciaci. Postupně se vydělily tři myšlenkové proudy – katolíci, volnomyšlenkáři, tzv. Freethinkers, a socialisté.¹²

Freethinkers nebo také liberálové se shromažďovali kolem již zmíněného časopisu

¹¹ Více viz Česká Obec Sokolská. Oficiální stránky České Obce Sokolské. Tyršův dům - Újezd 450, 118 01 Praha 1: ČOS, c2007 [cit. 2010-04-15]. Sokol v zahraničí. Dostupné z WWW: <<http://www.sokol-cos.cz/COS/sokol.nsf/pages/sokol-v-zahranici-FD6A>>.

Viz také WALDAUF, J.: Sokol: malé dějiny velké myšlenky, Atelier ITM, Praha, 2007.

¹² PAPOUŠEK, V.: *Beletristická tvorba Čechoameričanů (1880-1914)* In: *Tvar edice Tvary*, 2000, s. 3-24.

Svornost redaktora Františka Boleslava Zdrůbka (Papoušek, 2000, s. 7). Jednalo se o velmi různorodou společnost – od středního stavu chicagských podnikatelů až po námezdní dělníky, většinou odmítající náboženský výklad světa, hlásící se k americkým i evropským antiklerikálům a studující materialistické myslitele. Z řad těchto liberálů pochází největší část původní literární produkce, měli také nejvýraznější politické ambice.

Katolíci oslovovali zhruba 30 % populace chicagských Čechů, především venkovského původu. Shromažďovali se kolem misionářů z Evropy. V Chicagu v 70. letech vznikla významná katolická osada nazvaná Osada sv. Prokopa (Papoušek, 2000, s. 7).

Třetí proud tvořila skupina socialistů, sdružujících se v radikálních dělnických hnutích. Velkou podporu měla dělnická hnutí v redakci časopisů *Práce* a *Dělnické listy*, redigovaných J. B. Peckou. V 90. letech vycházelo *Právo lidu*, které si u radikálů získalo velkou oblibu a stalo se orgánem zastřešujícím dělnická hnutí (Papoušek, 2000, s. 7).

Zajímavý je vliv světového dění na vývoj vzájemných vztahů těchto většinou zneprátelených skupin. V roce 1914 došlo k určitému sblížení jednotlivých ideových proudů a pozornost se otočila radikálně směrem k Evropě. Přestalo být důležité, je-li člověk dělník, volnomyšlenkář nebo katolík, naopak je začal spojovat společný zájem o dění v rakousko-uherské monarchii (Papoušek, 2000, s. 3-24).¹³

Již počátkem 90. let patřilo ke střednímu stavu v Chicagu mnoho úspěšných českých podnikatelů v nejrůznějších oborech. Najdeme zde majitele pivovarů, tiskáren, oděvních závodů, bank, stavebních podniků a jiné (Papoušek, 2000, s. 8). Známa česká jména jsou například bankéř William Kašpar nebo majitel vinařské firmy Frank Korbel (Papoušek, 2000, s. 8). Žádný z těchto podnikatelů není příslušníkem první přistěhovalecké generace, té v jakékoli samostatnější činnosti bránila jazyková bariéra.

Čím úspěšnější Češi ve Státech byli, tím jistější si byli sami sebou a o to více se chtěli prezentovat. Koncem 2. pol. 19. stol. vznikalo mnoho významných uměleckých děl z tvorby amerických Čechů. Například na břehu Michiganského jezera byl vztyčen pomník Karlu Havlíčkovi Borovskému, v Hyde Parku zase socha Bohatýra, která symbolizovala Masarykův úspěch. Jejím autorem byl Albín Polášek, ředitel sochařské sekce Art Institute a autor významných děl, jako je socha Duch hudby na Michiganské avenue (Papoušek, 2000, s. 8).

V roce 1893 na Světové výstavě v Chicagu měli Češi dokonce svůj den, kam přijel i hudební skladatel Antonín Dvořák a osobně zde dirigoval své skladby. V roce 1920 zase byla v Chicagu instalována monumentální plátna Alfonse Muchy (Papoušek, 2000, s. 8).

¹³ BUBENÍČEK, R.: *Dějiny Čechů v Chicagu*, Chicago: Vlastním nákladem, 1939. DUBOVICKÝ, I.: *Češi v Americe*, Praha: Pražská edice, 2003. AUERHAN, J.: *Československé menšiny za hranicemi*, Praha: Orbis, 1918.

Významným projevem Čechů byly pravidelné Sokolské slety, které přitahovaly i zájem Američanů.

Nejvýraznější a nejorganizovanější aktivitou české menšiny v Americe bylo české písemnictví rozvíjející se především v žurnalistice, později ve vlastní beletristické tvorbě. Vznik a vývoj této původní umělecké tvorby je téměř výlučně spojen s obdobím mezi 80. léty 19. století a 40. léty století následujícího. Právě díky žurnalistice, která podchytila širokou čtenářskou obec, měla beletrie pak z čeho vycházet a ke komu směřovat. Vzhledem k tomu, že se obě činnosti vyvíjely závisle na sobě, věnujeme beletristické tvorbě Čechů v Americe kapitolu (viz kap. 2.4), ačkoli není úplně objektem našeho zájmu, je jedním ze stěžejních projevů české kultury v Americe. To se projevovalo již od prvních let českého usazování se na území Nového světa. První česky psaná kniha vyšla v Americe v roce 1855 v St. Louis (Papoušek, 2000, s. 9). Jednalo se o soubor modliteb určených protestantům. Ve větší míře se české písemnictví rozvíjelo ale až po založení prvních periodik. Jak jsme již řekli, beletristická tvorba byla tvorbou novinářskou ovlivněna a do značné míry i podmíněna.

2.3 Chicagské centrum

V oblasti české kultury rozvíjející se na území Ameriky hrála důležitou roli chicagská česká enkláva, kde díky vysokému počtu českých přistěhovalců a jejich vlivu vzniklo přirozené české centrum, se kterým spolupracovali Češi i z jiných amerických států. Sem také koncem 19. století nejčastěji směřovali umělci přicházející z Čech do USA (Papoušek, 2000, s. 10).

Chicago bylo původně loveckou osadou na břehu Michiganského jezera, v polovině 19. století se stalo mj. díky rozvoji železniční a lodní dopravy jedním z nejbouřlivěji se rozrůstajících průmyslových center v USA. První Češi sem přišli už v roce 1850. Postupně zde vznikala celá řada českých čtvrtí nejen charakterem, jako například Plzeň, Praha a řada dalších (Papoušek, 2000, s. 4). Rozvoj kultury tu byl možný díky ekonomickému růstu města a bohatému společenskému životu, který se vytvářel mj. neustálým přicházením nových Čechů. Díky stavebnímu rozvoji bylo v Chicagu hodně pracovních příležitostí, tím se čeští přistěhovalci dokázali finančně zajistit a osamostatnit. Kupovali si vlastní pozemky, zakládali vlastní podniky apod. Taková situace nebyla zdaleka ve všech městech, kde se čeští přistěhovalci usazovali. Například New York byl pro ně téměř nedobytnou pevností. Obyvatelstvo zde bylo podstatně homogennější, imigranti do něj zdaleka tak jednoduše

nezapadli a také byl hlavní pracovní trh již obsazen a na Čechy zbyly povětšinou námezdní a podřadné práce. Vyniknout zde bylo mnohonásobně těžší než v Chicagu, které se vlastně teprve s příchodem imigrantů začalo rozvíjet (Papoušek, 2000, s. 8). Díky podnikatelské vynalézavosti zdejších Čechů se v Chicagu na českoamerické poměry vyvíjela masivní literární aktivita. Dokázali totiž efektivně vést velké nakladatelské podniky, distribuovat knihy i tiskoviny i dlouhodobě vést edice (Papoušek, 2000, s. 10). Ne náhodou tedy první českoamerický deník vycházel právě zde. Jednalo se o list *Svornost*, který začal vycházet v roce 1875 v nakladatelství Augusta Geringera (Papoušek, 2000, s. 12). Tento list si na počátku své existence kladl za cíl otupit rozpory a sjednotit společenství Čechů. To se mu ale příliš nedařilo a přesto, že se *Svornost* snažila vystupovat jako časopis tolerantní, ostře kritizovala katolíky, a tím se připravovala o téměř 30 % potencionálních odběratelů. Tak i když na konci 80. let bylo v Chicagu již víc než 100 000 Čechů, neměla *Svornost* předplatitelů nikdy více než 1 800.

Ačkoli nejsou pro naši práci stěžejní, zmiňme ještě další významné deníky, které v druhé pol. 19. století v Chicagu vycházely. Kromě jmenované *Svornosti* začal v roce 1886 vycházet další deník, *Chicagské listy*, v redakci J. V. Matějky, nikdy se ale příliš neuchytily a v roce 1893 zanikly. Úspěšnější byl list *Denní hlasatel*, který v nejrůznějších obměnách vycházel až do roku 1994 (Papoušek, 2000, s. 16-17, Jaklová, 2010, s. 198-205). Vznikl v roce 1891 jako konkurence *Svornosti*. Na rozdíl od ní byl skutečně přijatelný pro všechny, redigoval ho tým zkušených novinářů, dříve pracujících pro Geringerovo nakladatelství, největší nakladatelský dům v Americe, později, po zániku *Chicagských listů*, ho vedl Matějka (Papoušek, 2000, s. 12). Ve stejné době začíná vycházet také socialistické periodikum *Právo lidu*. Po celou dobu existence byly s *Denním hlasatelem* nesmiřitelnými rivaly (Papoušek, 2000, s. 12). Od 90. let vydává své tituly také katolická skupina, a to listy *Katolík* a *Národ*. Ani jeden neměl valnějšího úspěchu. Podstatně lépe si vedl *Hlas*, vycházející od ledna 1872 do dubna 1950 v St. Louis (Papoušek, 2000, s. 12).

Potřeba tisku a další literární tvorby byla dána také tím, že se čeští imigranti potřebovali vymezit, a to nejen jako národ, ale také v rámci ideových a názorových skupin. Není do literární tvorby projektovali své ideální představy života, svá očekávání, s jakými do Nového světa přicházeli, negativní zkušenosti, kvůli kterým z Evropy odcházeli. Například ti, co byli v původní domovině nespokojeni s mocí církve, se v USA ztotožňovali s volnomyšlenkáři. V 90. letech, kdy se vyostřily konflikty mezi jednotlivými skupinami, byla již etablovaná česká společnost v anglosaském prostředí schopna se diferencovat díky

spolkům a organizacím a sociálně se rozlišit, byla schopna určité sebereflexe a díky tomu dokázala najít vlastní témata, což je neodmyslitelná podmínka pro vznik vlastní tvorby. Navíc si v této fázi asimilace začali všimnout také dění v Čechách. Nejaktivnější literáti, volnomyšlenkáři, dění doma velmi kritizovali, odsuzovali vývoj událostí v Čechách, a vynášeli situaci v Americe a americké řešení v podstatě čehokoli jako lepší. To lze přičítat nejen zvyšující se míře amerikanizace, ale snad i snaze utvrzovat se v tom, že migrace byla skutečně správnou volbou. Tuto tendenci překvapivě najdeme i u katolíků (Papoušek, 2000, s. 17). Literárně nejméně aktivní socialisté se k veřejnému dění nevyjadřovali. Protože jako socialisté pohlíželi na věci internacionálně, dění v Americe a Čechách nesrovnávali a největší část jejich tvorby tvořily teoretické statě o problémech socialismu (Papoušek, 2000, s. 17).

2.4 Beletristická tvorba Čechů v Americe

Pokud se snažíme nějakým uceleným způsobem přiblížit život a kulturní tvorbu Čechů žijících v Americe v 2. polovině 19. století, nelze alespoň okrajově nezmínit jejich původní literární tvorbu¹⁴. Tou chápeme texty vznikající na území amerického světadílu psané Čechy a v českém jazyce. Nepočítáme do ní překlady jinojazyčných děl do češtiny, ačkoli i tyto práce jsou v daném období důležité a samotnou původní tvorbu determinují.

Získat si dostatečný počet čtenářů a tím zajistit novinám úspěch vyžadovalo v daných podmínkách určitý podnikatelský um. Češi se inspirovali ve způsobu podnikání u Američanů a vedli nákladné novinářské podnikání – jako přílohu, nebo i samostatně knižně vydávali právě beletrii. Čím lákavější totiž titul byl, tím víc čtenářů se k jejich redakci vracelo. Beletrie tak vycházela v řadě již zmiňovaných redakcí časopisů. První pokusy z původní beletrie neměly valnou úroveň a ani se o to nijak zvlášť nesnažily. Beletrie v čechoamerickém prostředí měla zvláštní postavení, dost odlišné od postavení v Čechách.

V časovém určení počátku původní povídkové a básnické tvorby se zdroje liší. Jaklová uvádí 60. léta 19. století (Jaklová, 2006, s. 108), Papoušek jej datuje od roku 1900 v časopise *Květy Americké* a od roku 1878 v kalendáři *Amerikán* (Papoušek, 2008, s. 12, viz také kpt. 3). Především tyto kalendářové povídky měly velmi typická zažitá schémata nešťastné lásky, rodové nenávisti, viny a trestu apod. Byly sice situovány do prostředí Nového světa, ale to sloužilo spíše jen jako kulisa pro vesnické povídky s přejatými domácími literárními schémata. Často se také psaly cestovní povídky, povídky o putování po cizích

¹⁴ České beletristické tvorbě v Americe se nejvíce věnoval již několikrát citovaný Vladimír Papoušek, v této kapitole tedy budeme vycházet především z něj (Papoušek, 2008).

krajinách, především severoamerickém Středozápadu a Západu. Od 70. let se zvyšuje zájem o povídky z anglosaského prostředí, vznikají tak povídky z Divokého západu (Papoušek, 2008, s.12).

Na přelomu století, jak jsme již několikrát zmínili, se čeští přistěhovalci usazují více ve městech. I to se projevuje v beletristické tvorbě. Dobrodružné povídky ustupují do pozadí před povídkami ze života městské střední a vyšší vrstvy. Charakter povídek vycházejících časopisecky však zůstal stejný. Užívala se ustálená a čtenářsky žádaná schémata (Papoušek, 2008, s.12). Čtenáře beletrie v podstatě nezajímalo, jaká povídka je, důležité bylo, aby byla zábavná. To byl nejdůležitější rys beletristické tvorby. Velikou roli také hrálo, pokud se v povídce čtenář zhlédl, našel-li prvky vlastního života, stejné názory jako ty, které zastával. Po celou dobu existence českoamerické beletristické tvorby téměř neexistuje estetické hodnocení, nějaké umělecké názory, vzory. Obecně se beletristická tvorba orientovala na nenáročného čtenáře a převládala v ní umělecká nevyváženost a žurnalistická plochost.

Poněkud odlišná situace byla u poezie, která byla vnímána jako neúčelový, ale vznešený artefakt. Oproti tomu próza měla plnit funkci čistě zábavnou. Od poezie se tedy očekávala určitá estetická hodnota. Problém ale byl, že chybělo širší obecnstvo, které by o tyto hodnoty vedlo spory a diskuze a tím by se tato umělecká hodnota tříbila. Jako měřítko tedy sloužil především individuální vkus autora. Ti nejčastěji poetiku kopírovali od některého domácího vzoru, těmi byli například v 80. letech Vrchlický nebo Svatopluk Čech.

Z knižní produkce byly v 19. století nejčastěji vydávány překlady, účelové tisky, politické pamflety, věcná literatura (českoamerické tlumače/besedníky).¹⁵ Samostatných nakladatelství nebylo mnoho. Pro ilustraci uvedeme například Antonína Nováka z Milwaukee, který v 80. a 90. letech vydával věcnou, esejistickou literaturu a překlady v edici Domácí knihovna. Ve stejné době Jan Rosický z Omahy vydával edici Knihovna americká, v ní vycházely překlady například Verna, Dumase, ale i díla původně vydávaná v Čechách, například díla Jakuba Arbesa, Aloise Jiráska a dalších. Mezi časopiseckými editory bylo poměrně dost takových, kteří jednou za čas vydali sborník povídek od českých autorů, jako byla Karolína Světlá, Svatopluk Čech, Havlíček Borovský nebo Jan Neruda. Mezi takové občasné vydavatele patřili František Lier, J. V. Čapek, F. J. Daneš, J. V. Matějka. Jediný velký nakladatelský dům vybudoval již několikrát zmiňovaný August Geringer z Chicaga. Zde se vydávaly nejen časopisy, ale i knihy z nejrůznějších oborů. Odtud pocházela převážná část české knižní produkce od poloviny 70. let 19. století do 40. let století dvacátého. Nejprve

¹⁵ Sbírký proslovů, deklamací, gratulací, rady pro hospodáře aj.

vydával překlady liberálních autorů, česko-anglický slovník, díla filozofická a mnoho dalších. Postupně pak přešel i na díla nákladnější a na vydání složitější. Také původní beletrie vycházela právě tady, v Geringerově nakladatelství. Mezi nejznámější patřili R. J. Pšenka, jeden z nejplodnějších českoamerických autorů, František Škaloud, již zmiňovaný oblíbený humorista, Bedřich Moravec, Pavel Albieri, Václav Miniberger (vystupoval pod pseudonymem Jan Harris Zachar), Jan Vránek, J. V. Brož, autoři dobrodružných povídek a podobně. Největší konkurencí Geringera byla Tiskárna českých benediktinů, chicagských katolíků. Z jejich produkce typicky pocházely mravoučné příběhy ze života mládeže.

Funkce literáta a redaktora, stejně jako literatury, byla poněkud odlišná od našich představ. Koncem 19. století a na počátku 20. dominovala orientace na ekonomický výkon, tomu se podřizovalo všechno, kulturní i umělecké aktivity. Literát byl především redaktor a dopisovatel určitého listu a jeho činnost byla často dost prakticky zaměřená. Očekávaly se od něj hlavně referáty z daného oboru, popis určitých událostí nebo praktické rady z běžného života. To vyžadovalo v dané oblasti dokonalé znalosti a orientaci. Beletrie se pak chápala jako doplněk periodik, způsob, jak nalákat více čtenářů. Kladl se proto veliký důraz na čtivost produktu, schémata se často přebírala z jinojazyčných děl, podle toho, jak byla osvědčená. Autor neměl vyšší cíle než čtivost díla. A ani čtenáři nic jiného nevyžadovali. V omezených podmínkách menšinových enkláv nikdy nedošlo k vytvoření strukturovanější čtenářské obce, v níž by existovala skupina umělecky náročnějších konzumentů. Všední život byl tvrdá realita a umělecká literatura představovala sváteční setkání se světem ideálů a jistot. Tak se promítal například vztah ke staré vlasti. České země byly idealizovány, popisovány a vykreslovány s nostalgií. Ovšem politické poměry v Rakousko-Uhersku byly kritizovány, tím se čtenáři utvrzovali ve správnosti rozhodnutí odejít. Politické polemiky s ideovými odpůrci tak převládaly nad snahou o uměleckou kvalitu (Papoušek, 2008, s.18).

Důležitou funkcí, kterou si sami autoři dobře uvědomovali, bylo zachovávání češtiny v cizím prostředí. Situace se samozřejmě mění v 2. generaci přistěhovalců, ta inklinuje k americkému prostředí, děti imigrantů v drtivě většině české knihy nevyhledávaly a nečetly. Tomáš Čapek tuto skutečnost komentoval slovy: „*Vše, co se narodí v Americe, náleží Americe – náleží jí statisticky, jazykově i ideologicky.*“¹⁶

Většina prozaických děl má prvky novoromantismu. Například hlavní hrdina je často osoba vyloučená z centra společnosti. Tak tvořili například Alois Janda, Ladimír Klácel a další. Stejně oblíbení jsou i autoři kritičtí a satiričtí (Papoušek, 2000, s. 22). A nebylo příliš

¹⁶ ČAPEK, T.: *Naše Amerika*, Praha: 1926, s. 411.

podstatné, proti čemu byla kritika namířena, zda proti jednotlivým skupinám, nebo celým národům. Oblíbené byly například satirické povídky a romány autora Škalouda, které vycházely v revue *Amerikán* nebo knižně v Geringerově nakladatelství. Dalšími autory satir a kritik namířených především proti katolíkům, byli Bartoš Bittner nebo František Zdrůbek, protináboženskou prózu psal Alois Janda (Papoušek, 2000, s. 23).

Na přelomu století vznikají díla s komplexnějším pohledem na osudy vystěhovalců. Často se v nich nachází srovnávání života ve staré vlasti a v Americe. To se děje pravděpodobně v reakci na ekonomické úspěchy českoamerické společnosti, jako odraz integrace do amerického kolektivu. Tato postupná amerikanizace se projevuje například v díle V. Minibergera (vl. jm. Jan Harris Zachar), především jeho veršovaném románu *Malát*, nebo básních Bartoše Bittnera (Papoušek, 2000, s. 23).

3 Čechoamerická žurnalistika a první čechoamerická periodika

Česká žurnalistika byla významný prvek, který pomáhal zajišťovat a udržovat vlastní zvyklosti a tradice českých imigrantů v USA (Jaklová, 2006, s. 61). Jedním z jejích cílů bylo integrovat život komunity a zdůrazňovat slovanskou identitu. Čechoamerická periodika (tedy periodika psaná česky vydávaná v Americe) začala vycházet v 60. letech 19. století a byla jakousi základnou společenského a politického života českých emigrantů.

Tato periodika nejen informovala, ale také vzdělávala a politicky a světonázorově vychovávala. Charakteristické pro ně je, že po celé 19. století byla, kromě Náprstkova *Milwaukeeer Flugblätter*, vydávána výlučně v češtině. Později vznikaly i tiskoviny vydávané sice Čechy, ale v angličtině (Jaklová, 2006, s. 62).

Důležitou součástí těchto periodik bylo zpravodajství, a to nejen ze světa, ale hlavně z Čech. Tímto zpravodajstvím z Čech tvořila téměř jediný kontakt mezi starou a novou vlastí. Podrobnějšímu popisu obsahové stránky periodik se budeme věnovat v samostatné kapitole.

V 60. letech takových novin vycházelo 10, o desetiletí později už 41. Nejplodnější byla léta 90., v počtech vycházejících titulů se však zdroje liší.¹⁷ Udat přesný počet je téměř nemožné, periodika vznikala a opět zanikala poměrně rychle, navíc Češi vydávali různé bulletiny a tiskoviny všemožných spolků, sdružení apod., kterých v českých osadách a městech vznikalo nespočetně. První bibliografii českých novin a časopisů sestavil Tomáš Čapek v roce 1910, ta obsahuje 306 tiskovin, vycházejících v letech 1860–1910 (Čapek, 1911, s. 66). Jak uvádí většina pramenů shodně, lze asi konstatovat, že od 60. let do konce 19. století bylo ve Spojených státech vydáno 225–240 různých titulů v češtině. Zdaleka ne všechny ale vycházely pravidelně nebo byly určeny širšímu čtenářskému okruhu. Nejdéle existující byl týdeník *Slávie*, který vycházel v letech 1861–1946. Navíc byl tento týdeník velmi oblíbený a měl u svých čtenářů váhu. V jeho redakci se vystřídala řada významných osobností čechoamerického prostředí jako Karel Jonáš, František Mráček nebo Jan Bárta Letovský. Z redakční rady *Slávie* vyšla řada editorů česky tištěných periodik. Mezi nejvýznamnější z nich lze zařadit volnomyšlenkářský časopis *Pokrok* (pokládán za nejostřejší protiklerikální časopis; viz kap. Kultura v centrech), od roku 1867 editovaný Josefem Pastorem a Františkem B. Zdrůbkem (Papoušek, 2000, s. 14).

Nejčastější periodicitou byla týdeník, Jaklová uvádí v letech 1860–1958 132 různých

¹⁷ Čapek (1911) uvádí počet 101 vycházejících titulů, Jerabková (1976, citováno podle Jaklová, 2006, s. 62) uvádí počet 120 vycházejících titulů, Jaklová (2006) uvádí počet 104 vycházejících titulů během 90. let 19. století.

titulů týdeníků (Jaklová, 2006, s. 62).

V úvodu kapitoly jsme řekli, že Češi byli svébytnou samostatnou skupinou poměrně uzavřenou anglofonnímu prostředí, alespoň u prvních generací to můžeme říci bez problémů. Když v první polovině 19. století svůj tisk začali vydávat Němci žijící v Americe, Češi tuto potřebu ucítili také. Dalším impulzem k vydávání takového tisku byl Vojta Náprstek, který jak známo sehrál nejen v dějinách amerických Čechů významnou roli. Inspirován Karlem Havlíčkem Borovským založil roku 1852 první české (i když ne jazykově) noviny v Americe. Týdeník *Milwaukeeer Flugblätter* byl německy psaný, liberálně zaměřený a velmi protirakouský. Proč byly první české noviny vydávány v Americe psané německy, se můžeme jen dohadovat. Někteří badatelé to vysvětlují technickými problémy při tisku (pro tisk v češtině se patrně velmi těžko sháněly sady písmen s diakritikou) a také tím, že němčina byla v 19. století jazykem vzdělců (Jaklová, 2006, s. 62). Náprstek tento týdeník redigoval do roku 1854, poté však odcestoval a časopis zanikl. Náprstek považoval za důležité, aby čeští emigranti měli tisk ve vlastním, mateřském jazyce. Založil proto v roce 1857 v St. Louis akciovou společnost, která měla vydávání takového periodika financovat (Jaklová, 2006, s. 62). Kvůli množství technických problémů došlo k vydání prvního čísla zamýšleného časopisu až o tři roky později oproti původnímu plánu, tedy v roce 1860. Týdeník se, opět inspirován K. Havlíčkem Borovským, jmenoval *Národní Noviny*, jeho první číslo vyšlo 21. ledna 1860 v St. Louis (Jaklová, 2006, s. 62). Nestal se ale prvním časopisem psaným česky vydaným v Americe. O tři týdny ho předběhl časopis *Slowan Amerikánský*, který vydal František Kořízek, také inspirován Havlíčkem Borovským, to nejen v názvu, ale samotný nápad vydávat česky psaný časopis našel Kořízek u Havlíčka Borovského.¹⁸ To ukazuje, jak byla postava K. Havlíčka Borovského pro první české přistěhovalce v Americe klíčová. *Slowan Amerikánský* vyšel poprvé 1. ledna 1860 ve městě Racine ve státě Wisconsin a prvních 24 čísel si Fr. Kořízek redigoval sám, od 24 čísla se editor změnil (Jaklová, 2006, s. 75). *Národní Noviny* vyšly tedy o tři týdny později nákladem akciové společnosti založené Vojtou Náprstkem pod názvem *Akcionářská Společnost v Soustátí Americkém*. Jejich prvním redaktorem byl Jan Bolemil Erben, rodák z Nové Paky (Jaklová, 2006, s. 63). Oba tyto časopisy vycházely jen necelé dva roky. Potom se sloučily do týdeníku *Slávie*, jehož první číslo vyšlo 30. října 1861. Ke sloučení došlo především z důvodů finančních, a také kvůli válce Severu proti Jihu a jí způsobeným problémům v St. Louis.

Slávie byla tedy založena 5. října 1861 ve městě Racine a stala se jednou z

¹⁸ „(...) že každého člověka povinností jest sloužiti svému národu a býti mu aspoň někde v něčem platným (...)“
Citováno podle: Jaklová, 2006, s. 75.

nejvýznamnějších demokraticky laděných tiskovin vydávaných Čechy v Americe. Vycházela až do roku 1946 (Jaklová, 2006, s. 63). Zakladateli tohoto periodika byli nám již známý Fr. Kořízek, J. B. Letovský a Fr. Mráček. V roce 1868 Jan Bárta Letovský obnovil *Slowana Amerikánského*, který pak od roku 1869 vycházel pod názvem *Slovan Americký* v redakci Ladimíra Klácela. Neměl však již příliš velký ohlas – Klácel byl myslitel a utopista a čtenáři jeho poněkud svérázný styl nepřijímali (Jaklová, 2006, s. 110).¹⁹

V 70. letech patřila k respektovaným časopisům, které se udržely delší dobu, *Denice novověku*, vycházející v Clevelandu od roku 1877 v redakci V. Šnajdra, dále *Pokrok západu* Jana Rosického z Omahy, *New-Yorské listy*, vycházející od roku 1874, a chicagská *Svornost*. Jejím zakladatelem byl již zmíněný August Geringer a prvním šéfredaktorem byl Fr. Boleslav Zdrůbek. Časopis vycházel až do roku 1957. Heslem časopisu bylo „*Bud'to ve svornosti pokračujeme aneb svárem sebe usmrcujeme*“ (Papoušek, 2000, s. 23) – z motta vyplývá, že se list snažil působit jako jednotící prvek mezi separátními skupinami českých přistěhovalců. Snažil se obracet k co možná nejširšímu čtenářstvu, aniž by upustil od svého liberálního postoje. Úspěch *Svornosti* umožnil nakladateli rozšířit své aktivity. V roce 1878 začal Geringer vydávat také humoristický časopis *Duch času*, nebo už zmíněný oblíbený lidový kalendář *Amerikán*, kde tiskl romantické a sentimentální povídky, ale i autentickou tvorbu prvních osídlenců. Pro doplnění celkového obrazu situace poznamenejme, že jako protipól protiklerikálního *Pokroku* začaly koncem 60. let, v roce 1867, v Chicagu vycházet *Katolické noviny* pod vedením pátera J. Molitora. Pro nedostatek odběratelů byly ale ještě téhož roku zastaveny. Později vznikly další katolické listy, například *Katolický Čech* (Chicago, 1888) nebo *Hlas* (St. Louis, 1872; Papoušek, 2000, s. 23).

Grafická stránka všech zmíněných periodik se postupem času měnila, některé změny ukazují obr. 1-11. Obsah čechoamerických periodik byl velmi proměnlivý, podrobněji se mu budeme věnovat v samostatné kapitole.

¹⁹ Podrobnosti viz SECKÁ, M.: František Matouš Klácel ve fondech Náprstkova muzea. In: *František Matouš Klácel. Filosof, spisovatel a novinář. Sborník ze symposia konaného ve dnech 24.-26. září 2008 v České Třebové*. Česká Třebová: Městské muzeum Česká Třebová, 2008, s. 125-128.

3.1 Redaktoři prvních periodik

Kdo byli redaktoři čechoamerických časopisů a novin, je nesnadno zodpověditelná otázka. Obecně se o nich ví poměrně dost, o jednotlivých, konkrétních osobách je ale paradoxně známo velmi málo.

Jaklová uvádí, že Češi přicházející do Ameriky v polovině 19. století byli většinou zemědělci z moravského venkova. Zde se rozchází s jinými prameny, které odchody z Moravy datují až do 90. let (Jaklová, 2006, s. 34; Šatava, 1989, s. 100). Nikdo z těchto přistěhovalců rozhodně nebyl původním povoláním, tedy před odchodem do Ameriky, novinář a novinářské činnosti se většinou učili sami až v Americe. Tato informace je ve všech zdrojích shodná. Pro ilustraci nám vhodně poslouží příběh prvního redaktora a zároveň zakladatele *Slowana Amerikánského* Františka Kořízka (Jaklová, 2006, s. 25).

František Kořízek přijel do Ameriky s rodinou roku 1854 z Letovic na Moravě. Původním povoláním byl zedník. Novinářem se stal po vzoru K. Havlíčka Borovského. Na vlastní náklady pořídil písmo, nechal vyrobit matrice na česká písmena s diakritikou a koupil ruční tiskařský lis. Za to všechno ručil domem, ve kterém bydlel s celou rodinou. Postupně se stal uznávaným duchovním otcem české žurnalistiky v Americe.

Ani další, také již zmiňovaní redaktoři, J. B. Letovský a J. B. Erben, nebyli novináři z povolání. J. B. Letovský byl původním zaměstnáním hodinář a J. B. Erben evangelický kněz. Většinou tedy byli méně vzdělaní, a přesto se pro první generaci imigrantů stali vůdci nejen v běžném životě v nové vlasti. Také je vzdělávali a kulturně, národně i politicky formovali.

První redaktoři zpravidla u žurnalistické činnosti již zůstávali, a to i v případě, že jejich periodikum zaniklo, ať už z jakýchkoli důvodů, nejčastěji finančních. To pak přecházeli do jiné redakce a novinařině se věnovali většinou až do smrti. Navíc okruh činností byl podstatně širší než jen vydávání časopisu – zakládali různé spolky a hnutí, byli divadelníky i univerzálními řečníky, vyučovali češtinu a překládali knihy. Tak vypadala práce redaktora zhruba do 80. let 19. století. Sluší se zmínit, že některé prameny považují redaktory dobových periodik za nejvlivnější Čechoameričany (Papoušek, 2000, s. 12).

Nízký počet intelektuálů, a tedy neprofesionální redaktoři často bez vyššího vzdělání, měl za následek poměrně problematickou úroveň jazyka. Je nutné si uvědomit, že listy měly vzdělávat a sloužit jako vzor, nevzdělanost a neprofesionalita jejich redaktorů byla významným deformačním faktorem. Tato situace trvala zhruba do 90. let, na přelomu století pak již přichází víc intelektuálů než řemeslníků. Ti pak ale většinou nečerpali ryze z české

kultury, ale také z kultury americké. Čechoamerický tisk, jak už bylo řečeno, byl po celou dobu své existence víceméně závislý na přílivu nových lidí z Čech. Ve 2. a 3. generaci se už česky nevyjadřoval téměř nikdo, kulturní a jazyková orientace tendovala k anglosaskému prostředí a přijímání českého psaného jazyka bylo jen pasivní. Jak se zdá, redaktoři patrně texty, které byly v periodikách zveřejňovány, nijak neupravovali, a do tisku šly tedy bez dalších zásahů respektive oprav či úprav.

4 Obsahová stránka analyzovaných periodik

Obsah čechoamerických periodik byl velmi proměnlivý, často se daná rubrika nedočkala následujícího čísla. Stálé místo ale měly rubriky zpravodajské, a to nejen zpravodajství ze světa a z Ameriky, ale také z Čech, které především, jak jsme již uvedli, měly pro první generaci přistěhovalců stěžejní postavení, později události z českých zemí ustupovaly událostem z nové vlasti (zlomovým okamžikem byla občanská válka), až tato rubrika zanikla nebo se včlenila pod zpravodajství ze světa. Zprávy byly pak většinou nepůvodní, přejaté z jiného tisku, především německého. Nejednalo se ale o rubriky, na jaké jsme zvyklí z dnešního tisku, tedy rozdělení na zpravodajství domácí, zahraniční apod.

V čechoamerických periodikách 2. poloviny 19. stol. bylo veškeré uspořádání velmi volné, a tedy i rubriky. Zpravodajství bylo roztroušené po celém čísle pod nejrůznějšími nadpisy, zprávy z Evropy mezi zprávami z celých Států a zprávami domácími, tedy těmi, které vypovídaly o událostech, jež se odehrály na území daného státu.

Další významnou rubrikou byla inzerce, která pro redakce představovala vedle předplatitelů nejvýznamnější zdroj financí. Spolu s ohláškami a oznámeními byla druhou největší rubrikou. Zabírala v každém čísle více než jednu stranu. Zpravidla se jednalo o celou stranu poslední a polovinu strany první nebo předposlední. To nebylo nijak pevně dané a číslo od čísla se to mohlo lišit. Ve srovnání s dnešními inzeráty byla inzerce tehdy mnohem delší a stylově zajímavější. K podrobnějšímu popisu se dostaneme při vlastní analýze.

U velkého počtu periodik si své místo, většinou na posledních stránkách, přimíchávaly do inzerátů, držely dopisy čtenářů a rubrika *Kde je?* (viz obr. 6), ve které američtí Češi hledali své příbuzné či známé napříč celým americkým územím.

Za pozornost stojí podoba úvodníku. Úvodník, jak jsme na něj zvyklí z dnešních tiskovin, bychom v prvních čechoamerických periodikách hledali marně. Na titulní straně se v této pozici nacházely úvahové články, někdy poezie či články podobné dnešním fejetonům. Témata byla zpravidla ze života imigrantů či komentáře k nějaké aktuální politické události.

Od prvních čísel najdeme také četbu na pokračování. Tato rubrika, většinou pod názvem *feuilleton* (fr. fejeton nebo také seriál), přinášela čtenářům na pokračování beletrie i poezii.

Z počátku se jednalo o překlady děl amerických autorů, popřípadě díla českých klasických autorů, později původní českoamerickou tvorbu. V otázce toho, od které doby se v této rubrice setkáváme s původní čechoamerickou tvorbou, nepanuje v dosavadní literatuře shoda. Vladimír Papoušek udává rok 1900 a časopis *Květy Americké* (Papoušek, 2008, s. 12),

Jaklová uvádí poč. 60. let (Jaklová, 2006, s. 108). K novému přehodnocení bude nutno podniknout další výzkum zaměřený přímo na beletrii v čechoamerických periodikách.

Téměř v každém čísle dále najdeme krátké komentáře k veřejnému dění. Tyto komentáře měly náznaky reportážního zpracování.

Postupem času se čechoamerické noviny a žurnalistická čeština ustalovala. Na přelomu 60. a 70. let se pomalu ustalují nejen jednotlivé rubriky v novinách, ale také jejich jazyková podoba, v 90. letech to platí dvojnásob.

4.1 Národní Noviny²⁰

Titulní strana a záhlaví novin se, podobně jako u většiny novin a časopisů z 60. let 19. stol., vytvářely postupně. Prvních 9 čísel bylo po grafické stránce poměrně chudých, zcela bez obrázků. Celou šíři první strany zabíral titul psaný verzálkami. Pod ním byly základní údaje o listu, od titulu oddělené dvojitou čarou, stejně tak i od samotného textu. Od 9. čísla prvního ročníku byl titul obohacen o grafiku orla, který na zádech nese štít s nápisem Slávie. Po obou stranách orla jsou vyobrazeny ještě dvě postavy, bohužel z dochovaných vzorků, které jsou v Náprstkově Muzeu k dispozici, nelze přesně určit, o co se jedná. Podle Jaklové je to alegorie americké prosperity a české pracovitosti (Jaklová, 2006, s. 81). Pod obrázkem orla je nápis „*Spojení duchem*“ (viz obr. 4).

V porovnání se samotným titulem bylo dělení jednotlivých článků a rubrik nevýrazné. Stránky v tomto listu nebyly číslovány. A to, pokud je nám známo, po celou dobu existence listu. Noviny byly tištěny antikvou, jednotlivé nadpisy článků se lišily, nebylo výjimkou, že každý článek byl nadepsán jiným typem písma, jinak tučným apod. To je pro list charakteristické po celou dobu jeho existence.

4.2 Slávie²¹

Jak jsme zmínili u NN, titulní strana, nadpisy a vůbec celá grafická úprava se u čechoamerických novin vyvíjely postupně. Ani *Slávie* nebyla výjimkou. Typograficky byla poněkud přehlednější než první dva listy, které v Americe vycházely (*Národní Noviny a Slowan Amerikánský*). Zpočátku tvořil záhlaví jen titul listu a pod ním heslo „*Spojenými silami*“ (viz obr. 5), které na rozdíl od hesla v NN neodkazuje na spolupráci Čechů a

²⁰ Dále jen NN.

²¹ Dále jen Sl.

Američanů, ale na spojení sil Slovanů. Redaktoři *Slávie* byli totiž horlivými zastánci panslavismu (Jaklová, 2006, s. 87). Prvních 22 čísel jsem neměli k dispozici, a tak vycházíme z rozboru Aleny Jaklové (Jaklová, 2006, s. 87). Vlevo od titulku je uvedena cena listu a výše předplatného, vpravo ceny za inzerát. Záhlaví je odděleno dvěma čarami od zbylého textu, který je členěn do čtyř sloupců. Toto dělení na sloupce zůstává po celou dobu námi mapovaného období. Nad jednoduchým nápisem „*Slávie*.“ je datum a místo vydání listu. První, druhá a poslední strana byly tištěné antikvou, třetí, čtvrtá a pátá novogotickým písmem, „*aby čtenářstvo Slowana, které jen švabachů přivyklé jest, újmu neutrpělo*“ (Jaklová, 2006, s. 87).

Přesné časové určení, kdy se grafická stránka titulu změnila a kdy se přestalo užívat novogotického písma, nejsme z našich materiálů ani dostupné literatury schopni určit. Jistě ale víme, že v průběhu roku 1868, tedy během 7. ročníku *Slávie*, se grafická podoba titulu změnila. Na počátku roku byl nápis *Slávie* vyveden velmi zdobným písmem, nad ním byl již známý nápis „*Spojenými silami*“, mezi oběma slovy pak obrázek sepnutých rukou (viz obr. 5). To bylo od samotného názvu odděleno čarou. Pod tím byly informace o ročníku a čísle novin a datum vydání. Po levé straně jsou opět informace o novinách samotných, po pravé pak totéž v angličtině a zákon novinářský, který v podstatě říkal jen to, že je za noviny nutné zaplatit, ať se koupí kdekoli. V dubnu roku 1868 se podoba titulní strany *Slávie* vrací zpět k poměrně jednoduchému písmu, z levé strany je titul doplněn o grafiku orla, který nese americkou vlajku a prapor s nápisem „*E pluribus unum*“, tedy „*Z mnoha jediné*“. Z pravé strany je pak grafika ležícího lva. To všechno odděleno opět od samotného textu dvojitou čarou, a pod ní je umístěno datum a místo vydávání novin. Celý titulek od samotného obsahu dělí tučná čára.

V devadesátých letech jako by se titul vracel ke své původní strohosti. Najdeme jen jednoduchý nápis *Slavie*, ve kterém došlo ke zkrácení *a*, a informace o ročníku, čísle a místě vydání. Jediný zdobný prvek je opět tučná čára, oddělující titul od textu novin (viz obr. 8).

Číslování stránek je prováděno průběžně od 1. stránky prvního čísla z roku 1862 až do stránky 416 v 58. čísle z roku 1862 (Jaklová, 2006, s. 88).

5 Analyzovaná periodika – formální charakteristika

Na úvod kapitoly vysvětlíme pojem „americká žurnalistická čeština“, jež zavedla ve své práci Alena Jaklová (Jaklová, 2006, s. 117), která provedla poměrně podrobný popis obou námi sledovaných (*Slávie* a *Národních Novin*) periodik ve své knize *Čeckoamerická periodika 19. století* (s. 73–223). Společně s ní pod ním budeme rozumět jazyk prvních českoamerických periodik, tedy do roku 1900. Pro tento jazyk je charakteristický především „kontakt se čtenářem projevující se masivní dialogizací monologu. Základním ideálem tvaru českého jazyka byla jeho humanistická podoba. V americké žurnalistické češtině přežíval jeho určující vliv ještě důsledněji než v o 10 let mladších periodikách českých. Mezi jeho nejcharakterističtější rysy patří koncové postavení slovesa a přívlastek shodný v postpozici, občasný výskyt plusquamperfekta“ (Jaklová, 2006, s. 132). Tyto a další normy byly zachovávány díky konzervaci, která vznikla v důsledku situace popsané již Kučerou - tedy aktuální nepříslušností k národní variantě, ale jejím historickým zakořeněním (Kučera, 1990, s. 12).

V následujících kapitolách se zaměříme na periodika sama. Analyzovat budeme *Slávii* a *Národní Noviny*, a to let 60., 70. a 90. Vzhledem k velikosti korpusu, který máme dispozici, se zaměříme na vývoj rubriky inzerce v uvedených titulech. Protože máme k dispozici jen omezené množství daných periodik a rubriky, jak jsme již několikrát zmínili, nebyly vždy pravidelné a často se měnily, je rubrika inzerce zdaleka nejvhodnější k analýze, právě pro svou výjimečnou pravidelnost. Nejprve oba tituly představíme a popíšeme jejich formální a obsahovou stránku. Vlastní analýza pak bude strukturována do podkapitol podle jednotlivých zkoumaných jazykových rovin. Jak jsme již zmínili, nedělali redaktori žádné korektury či opravy textů v inzercích. Naše analýza tedy nebude analýzou americké žurnalistické češtiny, ale americké češtiny jako takové, protože se jedná o jazyk jednotlivých zadavatelů inzerátů. Termín zavedený v českém bádání tedy není pro naši práci funkční. Považujeme však za nutné jeho existenci alespoň tímto způsobem zohlednit.

V analýze se zaměříme na nejvýraznější jazykové rysy ve sledovaných textech, které budeme konfrontovat se soudobou českou mluvnicí a slovníky. Konkrétně použijeme 2., 4. a 8. opravené vydání mluvnice Karla Kunze *Česká mluvnice pro nižší třídy gymnasiálních a reálních škol*, *Slownjik česko-německý* Josefa Jungmanna a *Česko-německý slovník zvláště*

grammaticko-fraseologický Františka Kotta. Pro ilustraci vývoje některých jazykových jevů budou užity grafy. Výsledky všech grafů budou uváděny v procentech.

Jak se můžeme shodně dočíst v jednotlivých zdrojích, došlo v Čechách v 19. století k prudkému vývoji jazyka²², který napomohl k rychlému archaizování češtiny v Americe. Ani nové imigrační vlny (Šatava, 1989, s. 89), s nimiž přicházeli noví rodilí mluvčí s idiolekty vybudovanými v rámci dalších vývojových stupňů českého jazyka, nedokázaly zajistit obnovení slovní zásoby češtiny užívané v Americe. Proto je americká čeština, termín, který zavedl K. Kučera v monografii *Český jazyk v USA*, charakteristická na první pohled – již velmi záhy od okamžiku, kdy ji můžeme sledovat v prvních periodikách tištěných na území Spojených Států – užíváním slov, tvarů a dalších prostředků, které platily v domácím prostředí za zastaralé a již se neužívaly (Šatava, 1989, s. 89). Shrneme-li předchozí informace slovy Kučery, je americká čeština „roztříštěná a noremně uvolněná přistěhovalecká varianta českého jazyka, historicky zakořeněná v komplexu českého národního jazyka, aktuálně však k tomuto komplexu nepříslušející a vyvíjející se v americké mnohojazyčné společnosti pod tlakem angličtiny. (...) Tato jazyková varianta není ve vztahu ke komplexu českého národního jazyka aktuální, není jeho živou složkou. Je charakterizována historickou zakořeněností v národní variantě češtiny, aktuální nepříslušností k této variantě, noremní uvolněností a roztříštěností pod tlakem angličtiny“ (Kučera, 1990, s. 66).

5.1 Rubrika inzerce, popis a obsah

Pro analýzu jsme z praktických důvodů popsaných v úvodu vybrali rubriku Inzerce titulů *Národní Noviny a Slávie*. Velikou výhodou zvolené rubriky je fakt, že se bezpečně vyskytovala v každém čísle. K dispozici máme vždy několik čísel ve vybraných ročnících z posledních 40 let 19. stol. (viz seznam pramenů v závěru práce). Konkrétně jsou to roky 1860, 1862, 1868, 1870 a 1891, 1892 a 1894. Výběr reprezentativního materiálu byl podmíněn technickými okolnostmi, které jsme nemohli ovlivnit. Z těchto důvodů (dochování pramenů, jejich stav a dostupnost a v neposlední řadě limity nastavené institucemi o prameny pečujícími) jsme museli rezignovat například na čísla periodik ze 70. let 19. století nebo na to, že bychom materiál sbírali systematicky (kupř. po dvou číslech z každého ročníku apod.).

Jak jsme již zmínili dříve, byla inzerce po celou dobu námi sledovaného období umístěna na poslední straně. K tomu se objevovala vždy buď na polovině strany první, nebo

²² Viz např. CUŘÍN, F.: *Vývoj spisovné češtiny*, Praha: SPN, 1985. s. 69.

předposlední. To platilo pro oba sledované tituly (NN i Sl). Od konce 60. let se pak začaly inzeráty vyskytovat i po stranách jiných stran, průběžně celým číslem. Také témata inzerátů byla konstantní po celou dobu. Nabízelo se nejrozumnější zboží a výrobky, ale i služby ať už hostinské, finanční, lékařské nebo poradenské, ale i například prodeje pozemků apod. Tato obsahová stránka inzerce zůstává v podstatě neměnná ve všech námi sledovaných exemplářích. Grafické provedení inzerátů bylo nejnápadnější ze všech rubrik. Užívalo se v nich obrázků, různých druhů písma, které se navíc často i v průběhu jednoho inzerátu několikrát měnilo (viz obr. 10–13). Takto výrazné prvky grafické úpravy se jinde než v inzerátech nevyskytovaly. Pokud se v jiných rubrikách objevilo grafické zvýraznění, mělo podobu například jiného typu písma.

Inzeráty v *Národních Novinách* a *Slávii* se tedy od dnešní inzerce lišily, často byly podstatně delší, než jsme zvyklí, snažily se zaujmout, a to především právě zmiňovanou grafickou stránkou nebo oslovením čtenáře, které bylo navíc často zdůrazněno tučným písmem. Získat čtenářovu pozornost se tedy inzeráty snažily verbálně i neverbálně (viz obr. 14, 15). Začátkem 60. let jsou – stejně jako celé noviny – některé inzeráty tištěny novogotickým písmem.

5.2 Hláskosloví a grafická podoba

Vzhledem k faktu, který jsme již několikrát zmínili, že první tisky vznikaly za přinejmenším obtížných podmínek, lze těžko určit, zda některé rysy patří do roviny hláskoslovné, či se jedná o záležitost grafickou. Z tohoto důvodu tyto dvě roviny řadíme to jedné kapitoly. Tento problém jsme řešili hned u nejnápadnějších jevů těchto rovin – rozkolísané kvantitativy a hranice slov – je těžké s jistotou říci, zda se jedná o odchylku archaickou, nářeční, nebo zda šlo o tiskařskou chybu. Jako příklad rozkolísání kvantitativy uvedme: *Lekarna* (NN 4. 2. 1860, č. 3); (...) *žřízenou lékárnu* (NN 4. 2. 1860, č. 3); z příkladů stírání hranice slov: *conejuctivě* (NN 4. 2. 1860, č. 3); *serychle* (NN 4. 2. 1860, č. 3). Chyby se často kombinovaly: *česky kořenař skyobchod* (NN 1. 9. 1860, č. 33); *ramce naobrazy* (NN 4. 2. 1860, č. 3). Nijak výjimečné nebyly ani případy, kdy se, jak vidíme z uvedených příkladů, vyskytovaly vedle sebe obě varianty: *Strizne zbozi* (NN 4. 2. 1860, č. 3), ale *Střížné zboží* (NN 4. 3. 1860, č. 7); *obecenství* (NN 4. 2. 1860, č. 3), *obecentsvu* (NN 1. 9. 1860, č. 33). Protože v těchto nejednotnostech nelze vysledovat žádnou pravidelnost, přikláníme se k zařazení těchto rysů do roviny grafické. Dalšími spornými body je zápis

hlásky š, která se někdy objevila ve staré podobě zdvojeného s, jako ſſ, jindy v novější a také dnešní podobě s háčkem²³ *Frantisska Fajnou* (NN 2. 4. 1862, č. 22), ale *Košuttownu* (Sl 22. 9. 1862, č. 22) nebo *jefftě* (Sl 2. 4. 1862, č. 22), a občasné y po sykavkách: *zásylky*. To by se stejně jako psaní š dalo vysvětlit jako pozůstatek staršího pravopisu před analogickou opravou, kdy se y psalo i po sykavkách²⁴. Vzhledem k tomu, že ale ani u tohoto jevu jsme nenašli žádnou pravidelnost a naopak se v textech hojně vyskytují nejružnější překlapy a tiskové chyby jako: *ouplný yýběr* (NN 1. 9. 1860, č. 33) nebo *onzameni* (NN 12. 8. 1860, č. 30), daly by se i tyto jevy zařadit do roviny grafické a vysvětlit je buď jako nepozornost, nebo neznalost sazeče.

V tomto bodě se nabízí také otázka, zda se některé odchylky nedají vysvětlit užitím staršího typu písma. Zaměřili jsme se proto na čísla NN z roku 1860, ve kterých se užívalo jen latinky, a čísla Sl z roku 1862, kde se užívalo spolu s latinkou také písmo novogotické. Tato analýza nám domněnku u některých jevů potvrdila. Ve Slávii tak v částech psaných novogotickým písmem najdeme jen krátké *i*, kdežto v částech latinkou a v Národních Novinách je běžně užíváno i dlouhého měkkého *í*. Stejně tak se v novogotických částech užívá *w* na místo *v* a staršího zápisu pro sykavky *s* a *š*, tedy *ſſ* a *f* (Sl 22. 9. 1862, č. 22, NN 13. 10. 1860, č. 39, NN 1. 9. 1860, č. 33, NN 2. 4. 1862, č. 22).

Naopak spíše hláskoslovnou záležitostí se jeví užívání dlouhého *ú*- na začátku slova, kde alternovalo se starším diftongem *ou*:- *oudům* (NN 4. 3. 1860, č. 7), *úřad* (NN 2. 4. 1862, č. 22), *ouplný* (NN 1. 9. 1860, č. 33).

Na přelomu let 60. a 70. bylo značení kvantity hlásek již ustálenější než počátkem 60. let. Například: *Obchodníkům v tabáčných výrobcích k povšimnutí!* (Sl 22. 1. 1868, č. 344). Občas se ještě vyskytne ojedinělý případ chybné kvantity nebo mezery mezi slovy, ale vzhledem k tomu, že jinak je text v této rovině poměrně jednotný, lze jej přičítat tiskařské chybě: *naobrazy* (Sl 22. 1. 1868, č. 344). Také š již najdeme jen s variantou š, ve shodě se způsobem zápisu v domácím českém prostředí (Kunz, 1871, s. 9): *Josef Šrámek* (Sl 15. 1. 1868, č. 343); *Šoustal a Vohlídka* (Sl 21. 2. 1868, č. 349); *Fišer* (Sl 21. 2. 1868, č. 349).

V letech 90. je již kvantita hlásek plně ustálená, pravidelně dodržovaná. K výjimkám dochází jen velmi zřídka. Tento vývoj si vysvětlujeme postupným zlepšováním vybavení tiskařských dílen.

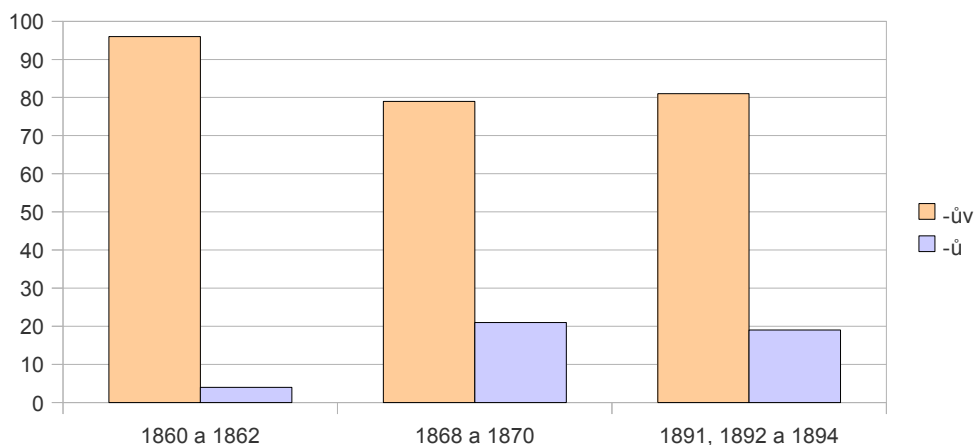
²³ KUNZ K.: *Česká mluvnice pro nižší třídy gymnasiálních a reálních škol*, Opava: Nakladatelství kněhkupecce H. Kolka, 1866, s. 9.

²⁴ FIDLEROVÁ, A., KUČERA, K., ZIKÁNOVÁ, Š.: *Úvod do historického vývoje češtiny*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 28.

5.3 Tvarosloví

V této rovině se podíváme na vývoj tvarů některých slovních druhů, srovnáme jejich podoby s dobovou českou mluvnicí a slovníky. Protože v inzerátech nesledujeme jazyk žurnalistický, ale jazyk jednotlivých Čechoameričanů, očekáváme, že se zde ukáže odlišný vývoj, než jaký probíhal v českých zemích. Očekávali jsme, že se ukáže převládající archaizace jazyka, tedy v případech, kdy existuje starší a progresivnější varianta, bude dlouho převládat varianta starší. Jak se ale ukázalo během výzkumu, ne vždy však tato hypotéza platila a někdy se dokonce ukázal vývoj zcela opačný, jak nám ukáže příklad s infinitivem.

Očekávaný vývoj je u substantiv patrný například u užívání koncovek genitivu neživotných maskulin. Jak ukazuje graf 1, zastaralá varianta genitivu maskulin neživotných s koncovkou *-ův* převládá po celých posledních 40 let 19. století. Ve srovnání s léty 60. v 70. letech je patrný vyšší výskyt užití novější varianty *-ů*. V 90. letech se však tento vývoj zastavil a situace je pak téměř stejná jako v letech 70.

Graf 1. Konkurence koncovek *-ův* a *-ů* v Genitivu singuláru neživotných maskulin, počty vyjádřeny v procentech, hodnoceno prvních sto výskytů.

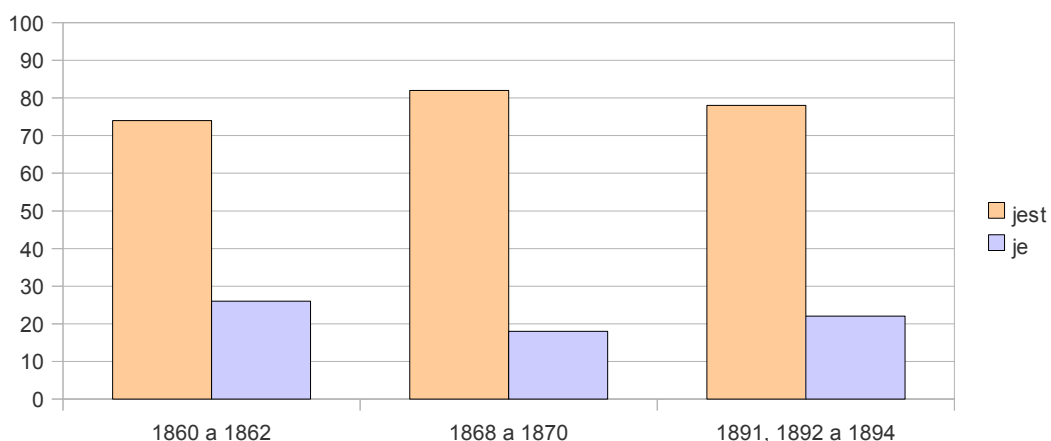
U maskulin sledujeme také alternaci koncovky lokálu plurálu o-kmenů typu *výrobních-výrobcích* (NN 1860, 4. 3.), způsobenou pronikáním a-kmenové koncovky, která brání alternaci kmenového konsonantu. Tuto tendenci sledujeme i v případě lokálu plurálu neuter typu *městách* (*v cizích městách*), *o letních senách*, *o dobrých perách* (Sl 4. 11. 1894, č. 1729, NN 1. 9. 1860, č. 33, Sl 6. 1. 1892, č. 1580). Podle Kunze norma připouštěla pouze tvar

městech (Kunz, 1866, s. 48–52; 1871, s. 49–53; 1886, s. 47–50). V důsledku pronikání a-kmenové koncovky k o-kmenům neuter dochází od 16. století ke sblížování tvarů plurálu feminin a neuter²⁵. Aktivní užívání toho to tvaru je vysvětlitelné mimo jiné i původem českých vystěhovalců – zmíněnou podobu dodnes zachovávají nářečí hanácká, zčásti též východomoravská a lašská (Lamprecht, Šlosar, Bauer, 1984, s. 152).

U feminin jsme zachytili jako nejzřejmější tendenci k vyrovnávání paradigmatu. Jedná se o tvary typu *hlaveně*, kde dochází k vyrovnání paradigmatu podle nominativu (*hlaveň – hlavně x hlaveně*). Tvoření abstrakt ženského rodu na *-ost* typu *ochotnost* (*hodnotnost, potřebnost, jistotnost*) je druhým nejcharakterističtějším rysem slovní zásoby sledovaného korpusu textů. Dnes řada z nich představuje zaniklé či ustupující tvary. Jungmannův slovník však *ochotnost* uvádí jako běžný ekvivalent k tvaru *ochota* (Jungmann, IV, s. 905).

Také u verb najdeme několik případů, kdy můžeme sledovat vývoj nahrazování starší varianty variantou novější. Zde však, jak jsme naznačili v úvodu kapitoly, najdeme tendenci zcela opačnou.

Dokladem konzervace stavu českého jazyka v českoamerických novinách je kvantita užívání tvaru 3. osoby singuláru indikativu přítomtu slovesa *být*, tedy *jest* a *je*.

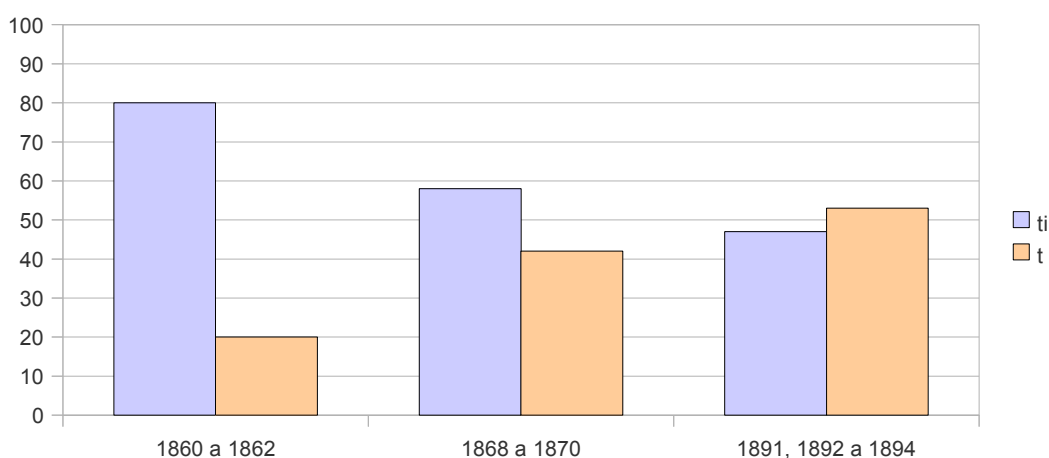

Graf 2. Vývoj tvaru 3. osoby singuláru indikativu přítomtu. Počty vyjádřeny v procentech, hodnoceno prvních sto výskytů.

Jak vidíme v grafu 2, převládá po celou dobu námi sledovaného období delší a starší varianta *jest*.

²⁵ LAMPRECHT, A., ŠLOSAR, D., BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*, SPN, Praha 1984, s. 151–152.

V užívání variant infinitivu v prvních letech existence čechoamerických periodik převládá typ se starší koncovkou *-ti*. V následujících letech můžeme sledovat jeho postupné nahrazování novějším typem *-t*.

Graf 3. Vývoj užívání tvarů infinitivu *-ti* a *-t*. Počet užití vyjádřen v procentech. Hodnoceno opět prvních sto výskytů.

Jak můžeme vidět v grafu 3, již na přelomu 60. a 70. let lze sledovat postupnou změnu v podobě infinitivu. Na rozdíl od poč. 60. let, kdy výrazně převažovala varianta s *-ti*, ve shodě se stavem vyžadovaným v českých mluvnicích: „*Přípona infinitivu jest ti (t)*“²⁶ (Kunz, 1866, str. 110). V 90. letech dokonce mírně převažuje novější varianta *-t*. Vedle příkladů jako *užívati* (Sl 22. 4. 1868, č. 358); *poraditi mohli* (Sl 8. 7. 1868, č. 369); *pronajímati* (Sl 16. 9. 1868, č. 379); *koupiti* (NN 2. 6. 1870, č. 20) najdeme stejně hojně případy s *-t*: *koupit* (Sl 8. 7. 1868, č. 369); *ušetrít* (Sl 8. 7. 1868, č. 369); *nakoupit* (Sl 8. 7. 1868, č. 369). Tento vývoj si vysvětlujeme právě tím, že se v námi sledované rubrice nejednalo o jazyk americké žurnalistiky, ale o jazyk individuálních zadavatelů inzerátů. Proto lze předpokládat větší míru vlivu mluveného jazyka, z něhož podoba infinitivu na *-t* do psaného textu proniká (Lamprecht, 1984, s. 240).

Nejnápadnější tvaroslovnou tendencí je v případě verb zásadní převaha zvratného pasiva typu *knihy se váží* (*se zhotoví*, *recepty se obstarávají*, *ječmen se kupuje* atd.) nad podobou opisnou. Zdůrazněme, že ve sledované rubrice se opisná podoba pasiva vůbec neobjevuje.

²⁶ Ačkoli Kunz uvádí tvar infinitivu *-ti* a *(t)*, tuto variantu s *t* sám ve své mluvnici nikdy nepoužívá.

V případě adjektiv jsme nenašli výraznější odchylku od stavu doporučovaného v českých gramatikách (Kunz, 1866, s. 61; 1871, s. 63; 1886, s. 66). Samozřejmě, stejně jako u jiných slovních druhů, kolísá v zápisu adjektiv kvantita: *prostředni* (NN 4. 2. 1860, č. 3), *půlletní* (NN 4. 3. 1860, č. 7) apod. Nelze však v tom vysledovat žádnou pravidelnost. Proto se přikláníme k názoru Jaklové, že se jedná pravděpodobně o tiskařské chyby (Jaklová, 2006, s. 129). Také stupňování adjektiv bylo uplatňováno shodně s českými zeměmi (Kunz, 1866, s. 65; 1871, s. 66; 1886, s. 68). Pro ilustraci uvedeme stupňování adjektiva dobrý, které bylo, vzhledem k povaze textů nejčastější: *dobré ceny* (NN 4. 2. 1860, č. 3); *nejlepší výhody* (NN 2. 6. 1870, č. 20); *lepších podmínek se dočkají* (Sl 8. 7. 1868, č. 369)²⁷.

V inzerci námi sledovaných periodik je velmi hojně užíváno pronomin (a pronominálních číslovek). A to především totalizátorů. Tento trend je zastoupen ve všech sledovaných desetiletích. Bez ohledu na období tak najdeme časté: *všechněch možností* (NN 3. 11. 1860, č. 49); *klobouky všech barev* (Sl 4. 2. 1891, č. 1532); *všecka nemoce* (Sl 16. 3. 1892, č. 1580) apod. Až na podobu *všechněch*, kterou Kunzova gramatika neuvádí, jsou všechny tvary shodné s tvary doporučovanými českou gramatikou (Kunz, 1866, s. 91; 1871, s. 90; 1886, s. 94).

Vazby typu *obchodník v obrazech*, *sklad v dříví* (NN 13. 10. 1860, č. 39); *velkokupec v papíru* (NN 3. 11. 1860, č. 49) a *obchod v nabytku* (NN 4. 2. 1860, č. 3), které vyjadřují specifikaci řídicího substantiva atributem ve formě předložkového lokálu, odpovídají normě zachycené Kunzem²⁸. Podoba typu *obchod v papíru*, která byla v 60. letech v čechoamerických novinách naprosto běžná, v průběhu dalšího desetiletí ustupuje. Nahrazuje ji varianta s předložkou *s*, tedy typ *obchod s papírem*. V 90. letech jsme již variantu typu *obchod v papíru* nenašli.

²⁷ Naše zjištění je ovlivněno charakterem analyzovaného materiálu. Je pravděpodobné, že tento výsledek by mohly korigovat výsledky rozboru dalších rubrik s rozsáhlejšími texty. Zodpovězení těchto otázek však z důvodu zaměření a rozsahu předkládané práce zůstává úkolem dalšího výzkumu.

²⁸ Kunz, 1866 s. 145, 1871, s. 155, 1886, s. 155. K deklinaci maskulin Kunz 1866, s. 32–44; 1871, s. 34–45; 1886, s. 33–42.

5.4 Slovní zásoba, slovtvorba a vliv angličtiny

Slovní zásobu z pochopitelných důvodů nejvíc ovlivnilo přejímání z jiných jazyků. Jednalo se hlavně o latinu, němčinu a angličtinu. Na její vliv se zamíře dále v této kapitole. Nejprve se ale podívejme, jak vypadala slovní zásoba česká a zda v jejím užívání najdeme nějaké tendence.

V analyzovaných novinách jsme často nacházeli substantiva maskulin tvořená příponou *-tel* od sloves, typu *jednovatel* (*kupovatel*, *prodávatel*, *vyrábítel*, *jednovatel*, *zhotovitel*), která neznají Kott ani Jungmann²⁹. Takto tvořená činitelská jména se podle výsledků analýzy zvolených textů jevila jako zcela dominantní.

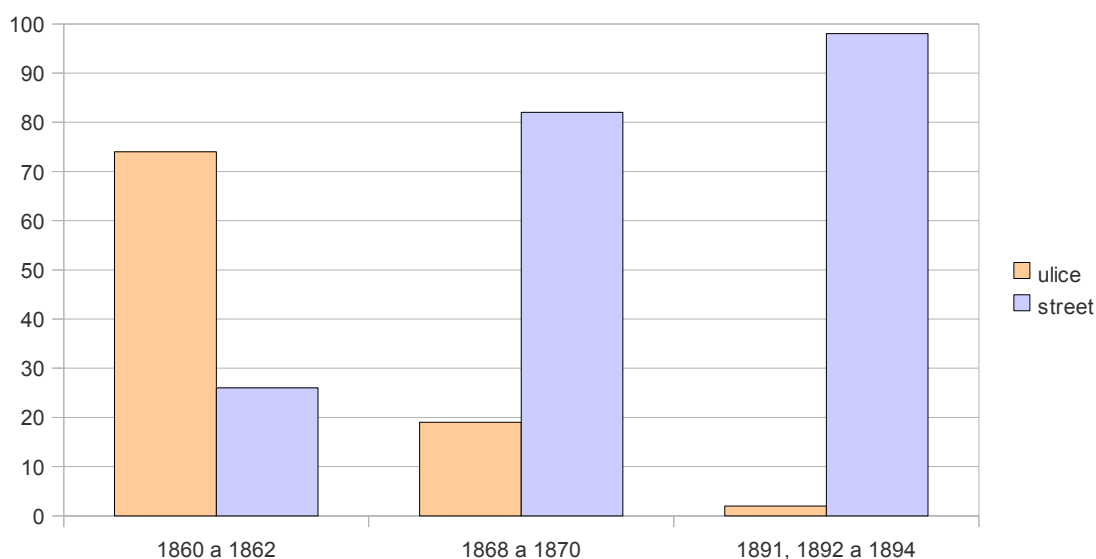
Mezi verby se nejčastěji vyskytuje lexém *odporučovat* (*odporučovati*), což je snadno vysvětlitelné obsahovým zaměřením analyzované rubriky. Jungmannův slovník uvádí pouze tvary *odporučiti/odporoučeti*. I vzhledem k tomu, že naším materiálem byly inzeráty, lze důvodně předpokládat inspiraci typem *kupovat*, *prodávat* (šestá infinitivní slovesná třída). V této souvislosti lze jako projev stejné tendence interpretovat i výše zmíněný lexém *jednovatel*, jehož základovým slovem je verbum *jednovati*. Pro úplnost poznamenejme, že Jungmannův slovník lexémy *jednat* – *jednovat* nezná (Jungmann I, 1835–1839, s. 850–852).

U adjektiv najdeme typ *službovolný*, *ochotnovolný*, který je ve sledované rubrice zastoupen velmi často a reprezentuje produktivní typ kalkovaného kompozita inspirovaného německou slovní zásobou (Jungmann IV, 1835–1839, s. 169: *Dienstfertigkeit*).

Amerikanizmy se ve slovní zásobě začínají projevovat již počátkem 60. let, a to i přesto, že v té době angličtinu ovládalo jen velmi málo Čechoameričanů. Vliv angličtiny se projevoval například v grafice: typický je příklad zápisu řadové číslovky, kdy namísto vyžadovaného českého zápisu (Kunz, 1866, s. 84) je užíváno zápisu číslovky se zakončením: *1ⁿⁱ poschodí* (NN 4. 2. 1860, č. 3); *2^{há} ulice* (NN 4. 2. 1860, č. 3); *před 4ma měsíci* (Sl 8. 7. 1862, č. 369); *2há* (NN 12. 8. 1860, č. 30); *4tá* (Sl 17. 8. 1892, č. 1612) apod. V inzerátech se také velmi často užívalo grafému &, který je typický pro angličtinu. Občasné psaní substantiv s velkým počátečním písmem nelze přičíst přímo vlivu anglického jazykového prostředí. Je však běžné v němčině, jejíž úzus byl autorům z původního (domácího) prostředí důvěrně znám: *pánský Krejčí* (NN 4. 2. 1860, č. 3).

²⁹ JUNGSMANN, J.: *Slownjik česko-německý I-V*, Praha: Pomocj Českého museum, 1835–1839, s. KOTT, Fr.: *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*, Praha, František Šimáček, 1893, s. 136, 177, 322, 485, 510.

Anglická slova se již od prvních čísel objevují nejčastěji v názvu firmy – *Český boarding house* (NN 22. 9. 1860, č. 36); *Camp spring mill*, v takových případech pak většinou následuje v závorkách český překlad – *[mlýn na mouku]* (NN 12. 8. 1860, č. 30), pořadí může být ale i opačné *čaj (thee)* (NN 1.9. 1860, č. 33) a anglická varianta může být skloňována stejně jako její český ekvivalent – *jednatelem (agentem)* (NN 4. 3. 1860, č. 7), ačkoli tento způsob se vyskytoval podstatně méně. Někdy se anglická slova užívala i bez překladu: *Denně teplý lunch* (NN 4.3. 1860, č. 7) a užívalo se jich v původní morfologicky nepočestěné podobě: *importers a obchodníci* (NN 3.11. 1860, č. 49). Nebo se od jejich překladu postupně upouštělo, jak můžeme ilustrovat na příkladu zápisu adres. V průběhu 60. let se v adresách běžně *avenue, street, road* apod. překládalo do české podoby ulice. Během dalších let se od tohoto způsobu upouští a již v 70. letech anglický ekvivalent *street* respektive *avenue* značně převládá. V 90. letech pak český překlad najdeme jen velmi stěží. Tento trend dokládá graf 4, který nám ukazuje procentuální výskyt českého slova ulice a anglického ekvivalentu *street* v adresách inzerce v jednotlivých obdobích.

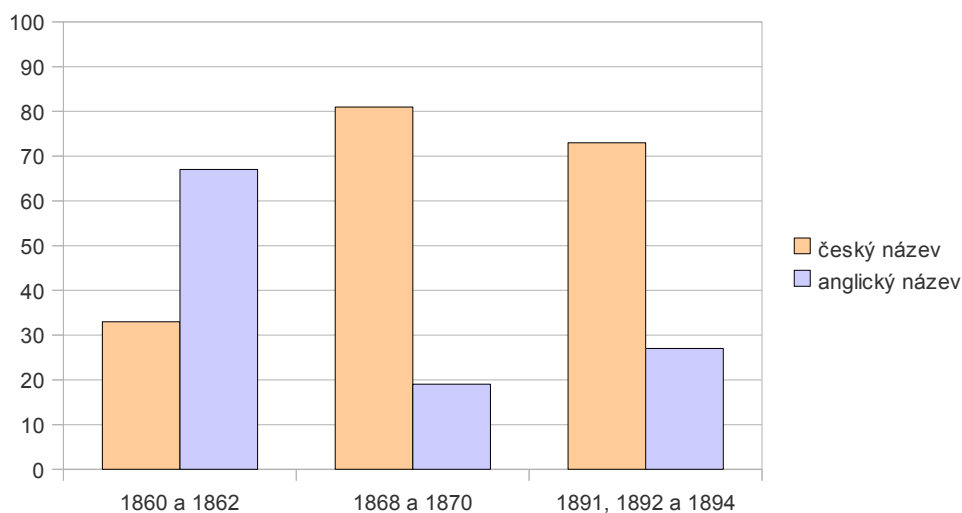

Graf 4. Poměr českého a anglického ekvivalentu substantiva na příkladu ulice – street.

Jindy se anglická slova morfologicky nebo graficky počestvovala. To lze sledovat především u slov, která jsou v češtině i angličtině přejímkami z jiných jazyků, například z latiny nebo řečtiny: *tiskneme (...) programmy* (NN 2. 6. 1870, č. 20). Příklady morfologického a grafického počestvování přejímek z angličtiny: *tikety* (Sl 8. 7. 1868, č. 369); *Rovněž hotoví pigeonholy country a zasílá je na venkov bez uškození; pigeonholy kountry* (Sl 6. 1. 1892, č. 1580, v příloze obr. 15). Popřípadě, a tato tendence je patrná především v pozdějších letech 19. století, se anglická slova skloňovala podle stejného rodu, který má jejich český překlad.

Tak najdeme například užití slova *corn*, kukuřice ve tvaru *sladká corna* (Sl 6. 1. 1892, č. 1580), nebo již zmiňované *tickets*, které najdeme také ve tvaru *nejvýhodnější ticketa* (Sl 17. 8. 1892, č. 1612), kdy bylo zakončení ženských a-kmenů použito analogicky podle zařazení českého synonyma *jízdenka*.

V úvodu práce jsme zmínili, že stejně jako analyzovaná periodika také čeština postupem času měnila postavení a funkci. Její funkce nebylo Čechy jen integrovat, ale také sebe prezentovat (Jaklová, 2008, s. 194). Z tohoto důvodu nacházíme v 90. letech amerikanizmů v textech podstatně méně než v předchozích letech. V inzerci se tato tendence projevila nejvíce v názvech výrobků či firem. V 60. letech nebyly výjimkou inzeráty s názvy firmy či jménem majitele anglického původu, důvodem bylo, že si inzeráty do těchto periodik zadávali i podnikatelé američtí, kteří si své inzeráty museli nechat přeložit. Kvalita jednotlivých překladů se zřejmě lišila a byla závislá na osobách překladatelů³⁰. V posledním desetiletí 19. století se objevuje podstatně více názvů a jmen českých (viz obr. 17–23). Najdeme hostince *U Čecha* (Sl 4. 2. 1891, č. 1532), nebo *Pravý český* (Sl 4. 11. 1894, č. 1729) apod. Také jména zadavatelů jsou častěji česká. Tento jev je podmíněn předpokládatelnou sociální změnou v obci českých přistěhovalců a významu, který přikládali českému jazyku.

Graf 5. Poměr české a anglické formy pojmenování inzerované firmy, výrobku, služby atd.

Samozřejmě to neznamena, že se anglická slova v inzerátech neobjevují. Většinou se jedná o názvy: *West side turn hall* (Sl 17. 8. 1892, č. 1612), popřípadě již výše zmiňovaná

³⁰ Této problematice se odborná literatura dosud nevěnovala. Téma proto zůstává jedním z mnoha podnětů, které studium čechoamerických periodik nabízí.

slova, která jsou v češtině anglickým podobám podobná, viz například *Dr. Kirk: specialist* (Sl 6. 1. 1892, č. 1580).

Další případy vlivu angličtiny, popřípadě jiného jazyka, najdeme v případech jako: v *nadzmíněné ulici* (NN 22. 9. 1860, č. 36); v tomto případě se dá slovo *nadzmíněný* interpretovat dvěma způsoby: z německého „obergewähnt“ – „výše zmíněný“, nebo z anglického „aforesaid“. Obě možnosti jsou možné, pro časopisy byly kalky z němčiny stejně běžné jako z angličtiny (Jaklová, 2008, s. 117).

Angličtina se již na počátku 60. let projevovala i v syntaxi. Tento vliv je vidět ve spojení: *když ono se vezme bude vám lépe* (o léku) (NN 22. 9. 1860, č. 36).

Poměrně nás překvapilo, že na konci 90. let nebyl vliv angličtiny o moc viditelnější než na počátku let 60. Vezmeme-li v úvahu, že v té době již první přistěhovalci žili v Americe přes 20 let, je překvapivé, jak málo se za poslední desetiletí do češtiny angličtina promítla. Vysvětlení pro tuto situaci může být několik. Za nejvýrazněji působící tendenci považujeme sebereprezentativní funkci, kterou čeština stále více plnila, vliv na situaci mohli mít ovšem i nově příchozí (tzn. neintegrované a angličtiny neznalí) přistěhovalci.

6 Závěr

Věnovali jsme se některým vybraným charakteristikám jazyku čechoamerických periodik druhé poloviny 19. století. Přestože předkládaná práce přináší vzhledem k rozsahu spíše drobné sondy do podoby a proměn jednotlivých jazykových vrstev korpusu zkoumaných textů a je nutně ovlivněna skutečností, že k analýze byla zvolena jedna z nejkoherentnějších rubrik periodik, můžeme na jejich základu vyvodit platné závěry.

Pravopis čechoamerických periodik byl v prvních letech silně ovlivněn typem užívaného písma. Jak jsme ukázali, nejvýznamnějším grafickým projevem bylo odlišné zaznamenávání *š*, *í* a *w* v závislosti na užívání fraktury respektive antikvy. Značný vliv na tuto situaci mělo i vybavení jednotlivých tiskařských dílen, které ovlivňovalo i grafické zaznamenávání například kvantity vokálů a samozřejmě také pečlivost jednotlivých tiskařů. Grafické alternace vázané zprvu systematicky na typ užívaného písma se vývojem postupně setřely. Tiskařské chyby se však objevují průběžně po celé sledované období, i v jejich výskytu lze však pozorovat ústupnou tendenci.

Na základě analýzy proměn jazykové podoby inzerční rubriky konstatujeme, že čeština se v americkém prostředí, kde byla v komunitách vystěhovalců do značné míry (s výjimkou přejímek apod.) vůči okolnímu jazykovému prostředí uzavřená, vyvíjela jiným způsobem než čeština vyžadovaná v české soudobé mluvnici a slovníku. Pro srovnání jsme užívali platné jazykové příručky, a proto je naše konstatování nutno přijímat s jistým předpokladem míry pochybnosti. Jako téma dalšího výzkumu, který by na předkládanou práci navázal se v této souvislosti jeví analýza příslušných rubrik českých periodik časově odpovídajících dostupnému čechoamerickému materiálu. Vývoj jazyka byl někdy pomalejší, někdy rychlejší podle zjištěných skutečností však v exponovaných případech málo kdy odpovídal stádiu vývoje jazyka zachyceného školními mluvnicemi ze sledovaného období.

Především vzhledem k obsahové charakteristice analyzovaného materiálu konstatujeme jistou tendenci k jazykově-významovému maximalismu. Jeho projevy lze pozorovat ve vysoké hustotě užití superlativů adjektiva *dobrý*, skoro pravidelnému užívání zájmených totalizátorů atd.

Podoba jazyka čechoamerických mluvčích byla ovlivněna především soužitím s angličtinou a vztahem k německému jazyku. Vlivy cizích jazyků se projevovaly především kalkováním při obohacování slovní zásoby. Ve slovotvorné oblasti se pak na základě naší

analýzy čechoamerická čeština jeví charakteristická především tvorbou činitelských jmen, a to nejčastěji příponou *-tel*.

Vlivy soužití s germánskými jazyky se na zkoumaném materiálu dají doložit i při popisu morfologické roviny jazyka a jeho grafické podobě. Počešťování grafiky přijatých slov typu *country-kountry* je stejně běžné, jako tendence k zařazování nesklonných přejatých slov k českým deklinačním typům, např. *corn-corna*, bez *corny* atd.

Drobné sondy do jednotlivých jazykových úrovní zkoumaného korpusu ukázaly značný potenciál jazyka čechoamerických vystěhovalců jako badatelského tématu. Přestože dostupná pramenná základna chovaná českými vědeckými institucemi není nijak rozsáhlá, nabízejí jednotlivé rubriky čechoamerických periodik bezpočet příležitostí k přiblížení se tomuto stádiu vývoje jazyka. Možnost porovnat výsledky analýz tohoto materiálu s jevy zachytitelnými analýzou soudobých českých periodik využila ve své práci již Alena Jaklová a tento způsob využití získaných výsledků se i nám jeví jako nejfunkčnější. Vzhledem k rozsahu a zaměření naší práce však bylo nutno na tyto úkoly rezignovat ve prospěch rozboru jedné vybrané rubriky, v našem případě inzerce.

7 Seznam použité literatury

7.1 Prameny

Národní Noviny 4. 2. 1860, č. 3, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Národní Noviny 4. 3. 1860, č. 7, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Národní Noviny 12. 8. 1860, č. 30, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Národní Noviny 1. 9. 1860, č. 33, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Národní Noviny 22. 9. 1860, č. 36, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Národní Noviny 13. 10. 1860, č. 39, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Národní Noviny 3. 11. 1860, č. 49, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Národní Noviny 2. 6. 1870, č. 20, Chicago, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 22. 9. 1862, č. 22, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha
Slávie 15. 1. 1868, č. 343, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 22. 1. 1868, č. 344, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 21. 2. 1868, č. 349, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 22. 4. 1868, č. 358, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 29. 4. , 1868, č. 359, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 8. 7. 1868, č. 369, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 16. 9. 1868, č. 379, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 4. 2. 1891, č. 1532, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 29. 4. 1891, č. 1544, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 20. 5. 1891, č. 1547, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 6. 1. 1892, č. 1580, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 16. 3. 1892, č. 1590, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 17. 8. 1892, č. 1612, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.
Slávie 4. 11. 1894, č. 1729, Racine, Knihovna Náprstkova Muzea, Praha.

7.2 Sekundární literatura

- AUERHAN, J.: *Československé menšiny za hranicemi*, Praha: Orbis, 1918.
- BUBENÍČEK, R.: *Dějiny Čechů v Chicagu*, Chicago: Vlastním nákladem, 1939.
- CUŘÍN, F.: *Vývoj spisovné češtiny*, Praha: SPN, 1985.
- ČAPEK, T.: *Naše Amerika*, Praha: Nákladem Národní rady československé, 1926.
- ČAPEK, T.: *50 let českého tisku v Americe*, New York: Bank of Europe, 1911.
- Česká Obec Sokolská. Oficiální stránky České Obce Sokolské. Tyršův dům - Újezd 450, 118 01 Praha 1: ČOS, c2007 [cit. 2010-04-15]. Sokol v zahraničí. Dostupné z WWW: <<http://www.sokol-cos.cz/COS/sokol.nsf/pages/sokol-v-zahranici-FD6A>>.
- DUBOVICKÝ, I.: *Češi v Americe*, 1. vyd. Praha: Pražská edice, 2003.
- FIDLEROVÁ, A., KUČERA, K., ZIKÁNOVÁ, Š.: *Úvod do historického vývoje češtiny*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- JAKLOVÁ, A.: První čechoamerická periodika, jejich jazyk a styl I., *Naše řeč*, č. 84, 2001, s. 245-252.
- JAKLOVÁ, A.: První čechoamerická periodika, jejich jazyk a styl II., *Naše řeč*, č. 85, 2001, s. 1-10.
- JAKLOVÁ, A.: *Čechoamerická periodika 19. století*, 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006.
- JAKLOVÁ, A.: *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*, 1. vyd. Praha: Academia, 2010.
- JUNGSMANN, J.: *Slownjk česko-německý*, Praha: Pomocj Českého museum, 1835-1839.
- KOTT, Fr.: *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*, Praha, František Šimáček, 1893.
- KUČERA, K.: *Český jazyk v USA*. Praha: Univerzita Karlova, 1990.
- KUNZ, K.: *Česká mluvnice pro nižší třídy gymnasiálních a realních škol*, 2. opr. vyd. Opava: Nakladatelství kněhkupce H. Kolka, 1866.
- KUNZ, K.: *Česká mluvnice pro nižší třídy gymnasiálních a realních škol*, 4. opr. vyd. Opava: Nakladatelství kněhkupce H. Kolka, 1871.
- KUNZ, K.: *Česká mluvnice pro nižší třídy gymnasiálních a realních škol*, 8. opr. vyd. Opava: Nakladatelství kněhkupce H. Kolka, 1886.
- LAMPRECHT, A., ŠLOSAR, D., BAUER, J.: *Historická mluvnice češtiny*, Praha: SPN,

1984.

- PAPOUŠEK, V.: *Beletristická tvorba Čechoameričanů (1880-1914)*, In: Tvar edice Tvary, 2000, s. 1-24.
- ŘÍČAN, R.: *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1957.
- SECKÁ, M.: František Matouš Klácel ve fondech Náprstkova muzea, In: *František Matouš Klácel. Filosof, spisovatel a novinář. Sborník ze symposia konaného ve dnech 24.-26. září 2008 v České Třebové*. Česká Třebová: Městské muzeum Česká Třebová, 2008.
- ŠATAVA, L.: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, Praha: Univerzita Karlova, 1989.
- THERNSTROM, S.: *Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups*, President and Fellows of Harvard College, 1980.
- TRAPL, M.: *František Matouš Klácel Život a dílo*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999.
- VACULÍK, J.: *České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha: Libri, 2009.
- WALDAUF, J.: *Sokol: malé dějiny velké myšlenky*, Praha: Atelier ITM, 2007.

8 Obrazová příloha

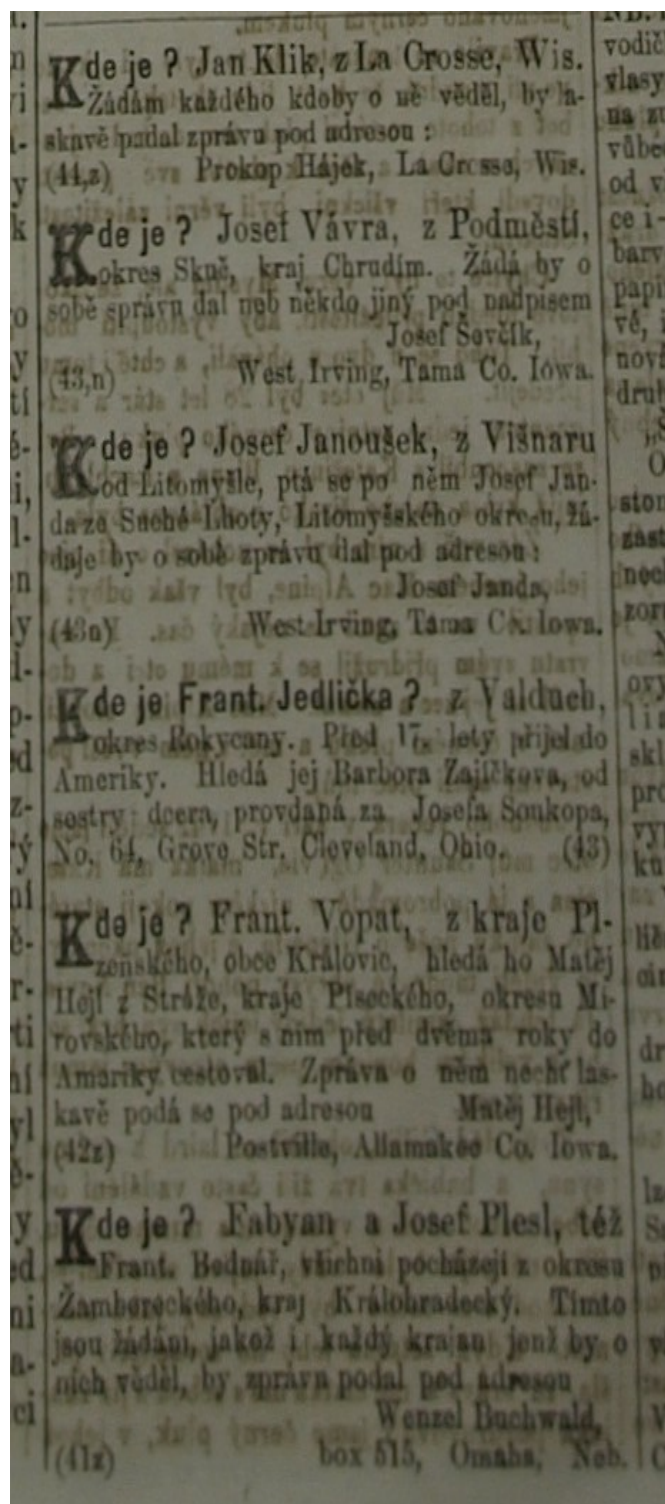
Obr. 1. Národní Noviny, první podoba nadpisu z roku 1860. Národní Noviny 4. 2. 1860, č. 2, roč. 1.

Obr. 2. Národní Noviny. Obohacení nadpisu o ilustraci z roku 1860. Národní Noviny 12. 8. 1860, č. 30, roč. 1.

Obr. 3. Národní Noviny. Další změna v podobě nadpisu Národních Novin z roku 1870. Národní Noviny 2. 6. 1870, č. 20, roč. 3.

Obr. 9. Ukázka rubriky Kde je? Národní Noviny 13. 10. 1860, č. 39, roč. 1.

(190. nč)

Zase něco nového

Zboží všeho druhu spůl zdarma

\$2.48	koupí pěkný černý oblek pro pána.
\$3.48	„ z jemné látky oblek pro pána.
\$4.98	„ elegantní jarní oblek "Frak anebo Sack".
\$6.48	„ čistý sváteční oblek.
\$9.48	„ za černý oblek z látky "Corkscrew".

Obleky tyto jsou za polovinu co platíte jinde.

Pěkný dámský klobouk, krásně ozdobený, za 98c.
Importovaný dámský klobouk nádherný za \$1.48.

Zboží se zasílá C. O. D.

Máme velký a krásný výběr látek na dámské šaty. — Pakli něco v oboru našem potřebujete, adresujte: **Jan Svoboda,**
1253—1255 W. 22d. Str.,
CHICAGO, ILLS.

Obr. 10. Ukázka užití různých typů písma v rámci jednoho inzerátu. Národní Noviny 2. 6. 1870, č. 20, roč. 3.

KALIFORNSKÁ VÍNA.

Odporučíme obecnstvu, zvláště lékařům, naše odleželá pravá vína a ručíme že každá kapka je šťáva hroznová bez jakékoli přísady. Obecnstvo v *Clevelandu, O.*, dostane naše pravé, čisté, bílé víno u p. J. Čapka. V *Manitowoc* a okolí raďte se obrátit na pana Sixtu a ostatně na

F. KORBEL & BRATŘI,
SAN FRANCISCO,
CALIFORNIA.

VINEYARD Sonoma County Cal

Obr. 11. Text inzerátu doplněný o obrázek. Slávie 22. 4. 1868, č. 358, roč. 7.

PALNÉ ZBRANĚ HUDEBNÍ NÁSTROJE.

M. J. PŘIBYL,

498 S. Halsted St., Corner O'Brien,

CHICAGO, ILLS.

Vyrábitel palné zbraně.

Snížené ceny pušek:

Vojanské mužskety.....	\$2.50
Upezané a opravené...	\$3.50 a 4.50
Nové brokovnice.....	\$5.50
Dvojky belgické common...	\$5.70
" " lepší	\$7.00 a 8.00
" s pat. šrouby	\$8.00 a 9.00
" nápodobené damas.	\$8.00
" drátě 5, 10, 12, 13 až 15.00	
" anglické dobré	\$14—30.00
" ex. těžké, dlouhé	\$16—30
Zadové jednoranky com.	\$4.00
" dobré	\$10.00—12.00
" ex. lamoneted	\$14.00
Zadovky dvojky common	\$12.00
" dobré...	\$15.00
" drátové...	\$18.00
" s rozdíly opravami	\$25 až 30
" obzvlášť, druh od \$30 do \$60	
zadovka bez kohoutku...	\$75.00
3-laufová zadovka 1 lauf štuc	\$35
16tíranka, štuc, cal. 32, 38, 44	\$16
extra druh	\$18.00 až \$25.00
těžké 12tíranky..	\$25.00 až \$30.00
Flobertky pro salon	\$3.50 až 5.00
" " " " " "	\$12.00
větrovky pro salon	\$8.00 až \$9.00
pištole.....	od \$1.00 do \$25.00

Evropské patrony pro pušky a pištole jakýchkoli druhů.

PRACH 25 lb. sud \$5.00, \$6.00 a \$7.00. Tašky. Prachovky. Mašinky pro kapsle. Nože pro honce, též kapesní.

Velký výběr.

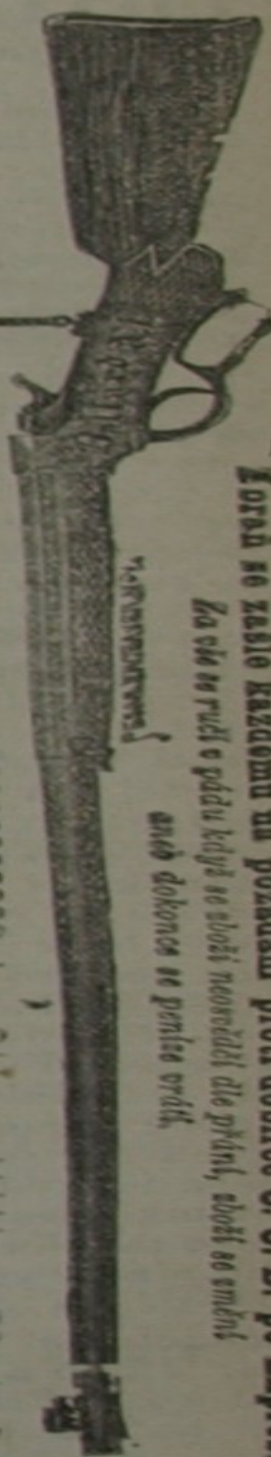
Kompasy.—Dalekohledy.—Tiskoměry.—Nejlepší Helmholtzův nářky krejčovské.—Magnetické břitvy \$2.50.—Rybářské náčiní všeho druhu.—Kufry a vaky z hromádkovy tkaniny.

Velký výběr.

Raďte dopsat jaké zboží sobě přejete mít a zašle se hned dle přání.

Cena pouze jedna, neodvolatelná.

Práce puškových konají se správně na požádání.

Korah se zasle každému na požádání proti dobírce C. O. D. po Express
Každá se pučí v pádu kůže se zboží nesouhlasí dle přání, zboží se smění
až do konce se peníze vrátí.

Obr. 12. Užití zvrtného trpného rodu, zmiňovaný výrobitel. Slávie 16. 9. 1868, č. 379, roč. 8.

VOPIČKA & KUBÍN
 NOTÁŘSKÁ FIRMA, číslo 207 západní 12tá ulice,
CHICAGO, - - - ILLINOIS.

Vymáhají dědictví v celé Evropě, zejména ale v
ČECHÁCH a na MORAVĚ,

Kde pomocí spolehlivých zástupců jest nám možno obsloužiti každého rychle, levně, spolehlivě a
 správně.
 Za poslední rok vymohli jsme přes 300 dědictví pouze v Čechách a na Moravě k úplné spokojenosti
 si každého každého, kdožkoli se na nás obrátil, jak dopřel v rakou našich každého přesvědčiti mohou.
 Kdožkoli má nějaké dědictví k vymáhání, nechť obrátí se na solidní firmu notářskou

VOPIČKA & KUBÍN.
No. 207 W. 12th STREET, CHICAGO, ILLS.

(Paž.)

Obr. 13. Zápis adresy v českém překladu. Slávie 20. 5. 1891, č. 1547, roč. 30.

CHICAGŠTI POZOR!!

**VELMI SKVĚLÁ PŘÍ-
 LEŽITOST**

poskytuje se každému, kdož chce si zaříditi
rádný obchod.

FR. PRIBYL vyprodává svou grocerii, roh
 EWING & CANAL ulice číslo 397, kteráž zásobena
 vším, co do oboru toho zasáhá. Trvá již více než
 dvě leta a těm se velice a spolehlivě známosti
 ve svém vřkoll. — Kupní cenu a výminky podá
 prodávatel Fr. Pribyl, č. 397 S. Canal St.

Obr. 14. Ukázka podoby inzerátu s obrázkem a ukázka změny písma v rámci jednoho inzerátu. Slávie 16. 3. 1892, č. 1590, roč. 31.

Truhlářská dílna a závod

 Ant. Matusky BA

čís. 423. S. Canal ulice do v

CHICAGO.....ILLINOIS.

Činí tímto ctěnému obecenstvu známo, záp
že má úplně zařízený odchod v domácím me
: nábytku, jako jsou: stoly, židle, postele, nel
a šatníky, kolébky, almary atd. atd. atd.

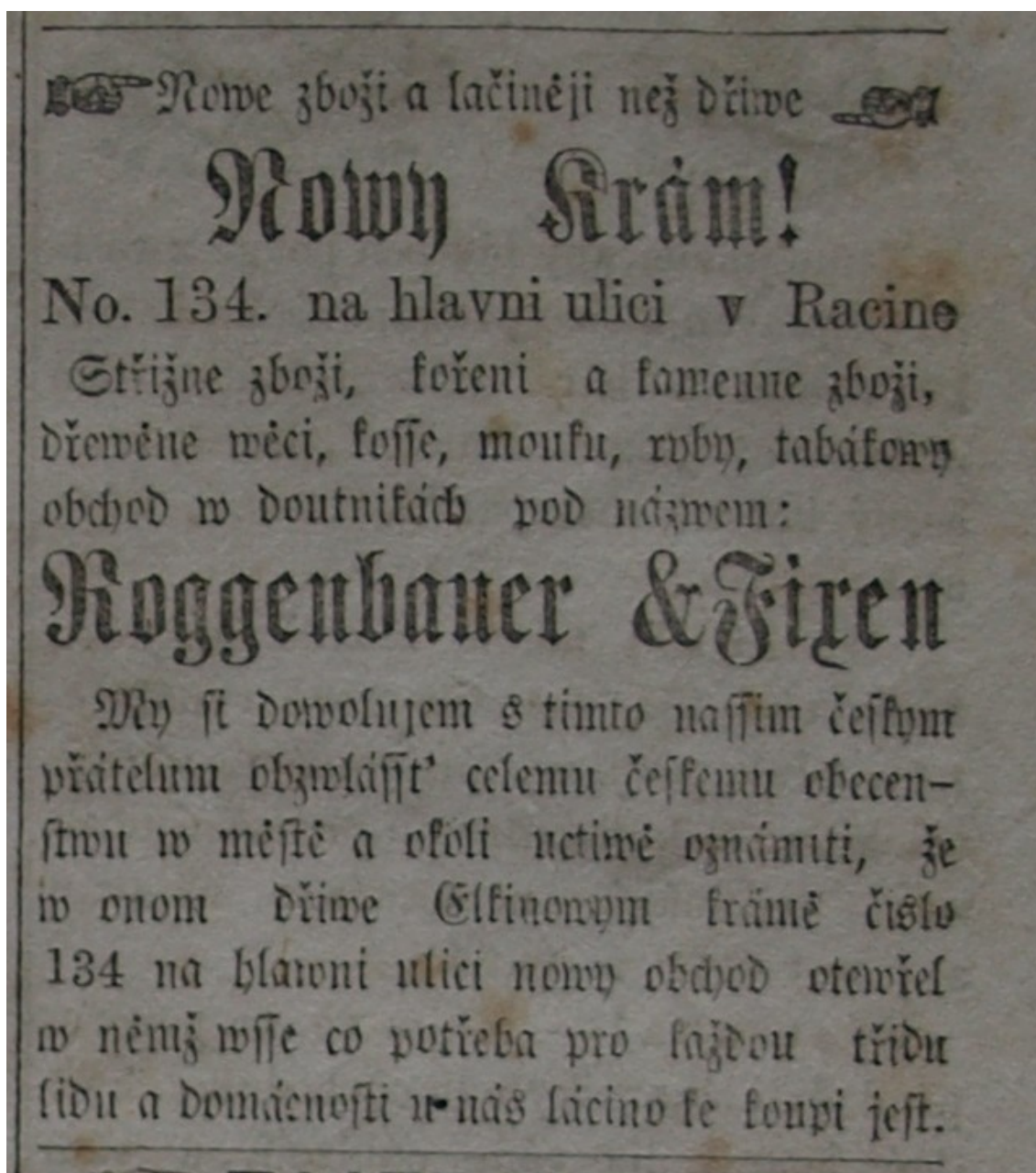
 Zhotovuje též všechny druhy práce „B
zakázkové: Pigeonholes, kauntry, stoly do a
salonů i každého jiného krámu veškerý ti
l. nábytek dobře a dokonale vyhotovuje.

 Kdoby si z jiných míst na venko- dl
o. vě přál pigeonhole, zašle se mu beze všeho ce
poškození a za tu samou cenu, jako se zde v
v Chicago prodávají. Za práci se ručí! c

Očekáváje hojného objednání jak od ký
zdejších tak i venkovských našinců, př- c
lěj slibuje, že každý spokojen bude s práci n
i cenou. S úctou v
Anton Matuska.

(67,nč,n)

Obr. 15. ukázka počest'ování anglických slov. Konkrétně ve slově country-kountry. Slávie 17. 8. 1892, č. 1612, roč. 31.

Obr. 16. Ukázka inzerátu psaného novogotickým písmem z prvních let vydávání čechoamerických periodik. Slávie 22. 9. 1862, č. 22, roč. 1.

Boarding House!

ČESKY HOSTINEC!

Nížepsaný odporučuje svým krajanům, jmenovitě cestujícím a přistěhovalcům, svůj dokonale zřízený hostinec.

Obvzvláště uvádí velectěnému obecnictvu v zná. os svůj sklad vyborného piva, též velkou zásobu dobrých jídel, jakož i k obývání náležitě uspořádané místa pod ujištěním rychlé a přívětivé služby.

Karel Roth.
nárožní dům Soulard a 10 té ulice
l. r.

Obr. 17. Ukázka užívání anglických překladů a anglických názvů v inzerci. Národní Noviny 1. 9. 1860, č. 33, roč. 1.

FLORA GARDEN!

Každý týden dvakrát divadlo!

Nížepsaný rolová velectěn. českému obecnictvu svůj nádech ku potřebě pro tanec přesy a zábavy.

Dobrými jídly a výbornými nápoji
ještě povždy k službám
Adolf Gutath.

Obr. 18. Ukázka užívání anglických překladů a anglických názvů v inzerci. Národní Noviny 3. 11. 1860, č. 49, roč. 1.

Objednání nalezíte se obstarají.

D. PRESTON'S OFFICE.

Missouri State Lottery.

Nárožní dům třetí a Market ul. v St. Louis.

Každý den se nesmírné výhry táhnou

Obr. 19. Ukázka užívání anglických překladů a anglických názvů v inzerci. Slávie 29. 4. 1868, č. 359, roč. 7.

ZÁVOD
FINE

CUNS
PUŠKAŘSKÝ, HUDEBNÍ
ZALOŽENÝ 1872.

Předměty vesměs zaručené a nejlepší jakosti do-
 stati lze za ceny nejlevnější u spolehlivé firmy české

M. J. PŘIBYL, 498 S. Halsted Str., CHICAGO, ILL.

Plana všech druhů a jakosti, nové i ohebné
 od \$50.00 do \$500.00. Než koupíte přeověďte se
 dříve o láci u cizince a též u krajana.

Rybářské náčiní všeho druhu. Střel na ob-
 jednání.

Kompasy, patроны, prach.

Dalekohledy, nášky krečkovské, blůvy, nože
 všeho druhu, atd.

Pošlete si pro cenník.
 (16,ce92,1r)

Obr. 20. Ukázka českých názvů v inzerci v pozdějších letech 19. století. Slávie 4. 11. 1894, č. 1729, roč. 34.

Jos. Podaný
 239 Ohio Str.,
ALLEGHENY CITY, PA.
Nejstarší český závod v Pennsylvanii.

**Jednatelství přeplavni a směnečné a zá-
 vod grocerní čili kupecký**

v malém i velkém prodeji, zásobný válec zhotov
 do oboru toho podnikání, vlastně pak všemi druhy
 mouky a českého zboží importovaného.

Činím sádku těm kdož přátelům a svým za-
 mým v Čechách i na Moravě bydlicím zaplatit
 chtějí jízdu do Ameriky, že obstarávám na cestu

 nejlevnější
**Přeplavni
 Listky.**

Těm spravedlivěji zakázky peněz v Ameriky do
 Čech, Moravy, Slezska atd., jaké i v oboru pře-
 plavni a směnečné podnikání a podnikání ob-
 starávám. — Kromě toho mohu poskytnouti v ma-
 lom i velkém množství a základem českými ko-
 namy, obilím, hřebíčkem, a obilnicí všech
 druhů obstarávám rychle a správně.

Posledně se přiznám účinného obchodu, zame-
 nám se a dále

JOS. PODANÝ.

Obr. 21. Ukázka českých názvů v inzerci v pozdějších letech 19. století. Slávie, 17. 8. 1892, č. 1612, roč. 31.

Obr. 22. Ukázka českých názvů v inzerce v pozdějších letech 19. století. Slávie 29. 4. 1891, č. 1544, roč. 30.

Obr. 23. Ukázka českých názvů v inzerce v pozdějších letech 19. století. Slávie 16.3. 1892, č. 1590, roč. 31.